Zdravotně
sociální fakulta
Faculty of Health
and Social Sciences

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Sociokulturní a náboženská specifika menšin

Ruslan Zassiedko

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

SOCIOKULTURNÍ A NÁBOŽENSKÁ SPECIFIKA MENŠIN

Ruslan Zassiedko

Recenzentka:
PhDr. Jana Haluzíková, Ph.D.

© Mgr. Ruslan Zassiedko, 2019

© ZSF JU v Českých Budějovicích, 2019

ISBN 978-80-7394-740-8

Obsah

Úvod 4

1 Sociokulturní a náboženská specifika menšin 6

2 Hlavní náboženství ve světě (přehled, křesťanství) 14

3 Judaismus a jeho vliv na tradice i zvyky (sociokulturní specifika Židů v České republice a ve světě) 22

4 Islám a jeho vliv na tradice i zvyky cizinců (sociokulturní charakteristiky) 28

5 Buddhismus a jeho vliv na tradice i zvyky cizinců (sociokulturní charakteristiky) 36

6 Hinduismus a jeho vliv na tradice i zvyky cizinců (sociokulturní charakteristiky) 42

7 Moderní náboženství a jeho vliv na tradice i zvyky cizinců (sociokulturní charakteristiky) 48

8 Ukrajinci a jejich tradice, zvyky a důvody příchodu do České republiky (sociokulturní charakteristiky) 59

9 Vietnamci a jejich tradice, zvyky a důvody příchodu do České republiky (sociokulturní charakteristiky) 64

10 Rusové a jejich tradice, zvyky a důvody příchodu do České republiky (sociokulturní charakteristiky) 70

11 Slováci a jejich tradice, zvyky a důvody příchodu do České republiky (sociokulturní charakteristiky) 74

12 Poláci a jejich tradice, zvyky a důvody příchodu do České republiky (sociokulturní charakteristiky) 77

Úvod

Téma migrace je jedno z nejvíc diskutovaných témat v dnešní společnosti. Sdělovací prostředky ovšem přinášejí poněkud zkreslený pohled na problematiku přistěhovalectví. Pochopit kontext, porozumět souvislostem, ale také mít dostatečné informace o specifikách chování jednotlivých skupin nebo i kultury jednotlivců, to jsou ta správná východiska, která nám mohou pomoci se orientovat v tak ožehavých tématech.

Oblastí, která má velkou váhu pro budování kultury, oblastí, která ovlivňuje motivaci člověka, je právě oblast náboženská. Otázka náboženství je stará jako lidstvo samo. Dnešní doba se nám může zdát protináboženská nebo nábožensky lhostejná, ovšem jen, pokud si náboženství pojmeme pouze úzce a máme proti němu již zaujatý postoj. Kultura člověka, která v sobě nese jistý přesah již zažitého, je vlastně kulturou, která je otevřená něčemu novému; to nové, co se jeví jako protiklad minulé hodnoty, se může stát novou dimenzí, jež se člověku otvírá. Pokud tuto novou dimenzi pak definujeme jako něco přesažného, něco fascinujícího, něco obohacujícího, jsme velmi blízko tomu, abychom objevili tíhnutí člověka k posvátnu, k něčemu velkému, něčemu, co je nad ním.

Tato publikace se nevěnuje žádným kontroverzním tématům, ačkoli náboženské otázky mohou vyvolávat – a opravdu ve společnosti vyvolávají – zjitřené emoce, a nejen ty. Náboženské chování se dotýká i otázek bezpečnosti státu, velkých politických rozhodnutí a mají určitě vliv také na ekonomiku. Ovšem tento přesah do jiných společenských oborů si nemůžeme dovolit do té doby, než získáme alespoň základní znalosti dané problematiky.

Tato skripta nabízejí stručný vhled do několika vybraných celosvětově rozšířených náboženství. Zabývají se jejich vznikem, dějinami, obsahem víry, ale také jejich praktickými projevy v každodenním životě, v rodině i obecně ve společnosti.

Ve skriptech najdeme také sociokulturní specifika nejpočetnějších skupin migrantů, které jsou zastoupeny v ČR. Pohled na kulturu jednotlivých národních skupin nám může napomoci volit efektivnější postupy při hledání vhodných strategií při sociální práci s cizinci.

Text je určen studentům Zdravotně sociální fakulty JU, kteří se hodlají věnovat oboru sociální práce, a má jim posloužit k získání pevných základů orientace v otázkách souvisejících s náboženstvím anebo náboženským chováním skupin a jednotlivců. Obeznámení se základní terminologií a získání přehledu o tom, co náboženský „trh" nabízí, může posloužit k lepšímu porozumění chování uživatelů sociální práce.

1 Sociokulturní a náboženská specifika menšin

Klíčová slova: *akulturační strategie; asimilační model; diskriminace; diskriminační model; emigrační politika; etnocentrismus; interkulturalita; kultura; kulturní relativismus; multikulturalismus; xenofobie*

Migrace v dnešní době má ráz globální. Počet přistěhovalců je tak velký, že už možná stojíme na prahu dalšího velkého stěhování národů. V ustálených hranicích jednotlivých států můžeme pozorovat výrazný proces usazení se velkých skupin přistěhovalců. Přítomnost takto velkých skupin vyvolává otázku způsobu zajištění soužití jednotlivých skupin. Ve hře je právo jednotlivce na vlastní kulturu, přiznání si hodnoty dědictví, které má od svých předků. Zároveň bychom neměli ztrácet ze zřetele prioritu požadavku soudržnosti hostitelského státu. Způsoby včlenění, které byly použity v minulosti (celkové přizpůsobení se), jsou již v dnešní době těžko uskutečnitelné. Politika liberálních států předpokládá dodržování základních práv a svobod jednotlivce. Řada jednotlivců tvoří ale skupiny, které se stávají subjektem práv a svobod. Ohled na jednotlivce, na jeho práva a svobodu, se stává základním principem, na němž je postavena politická kultura státu. Etnicky homogenní hostitelská země je nově konfrontována s přistěhovalcem, který pochází z jiného etnika, který přináší jinou kulturu. Jakým způsobem může postupovat stát, aby byla z jedné strany zachována soudržnost a kontinuita společenství, ale zároveň nebyl porušen jeden z nosných principů společenství?

Etnická skupina je společenství, v němž je účast téměř vždy dána zrozením a jehož členové sdílejí pocit sounáležitosti. Etnická skupina je společenství jedinců, kteří udržují a šíří exkluzivní kulturní a sociální dědictví z generace na generaci.

Kultura (lat. *cultura*, „to, co je třeba pěstovat“) označuje soubor vybraných a tvůrčích lidských činností. Podle Průchy (2010) zahrnuje kultura v širším pojetí všechno, co vytváří lidská civilizace – tedy je to sou-

hrn materiálních a nemateriálních výtvorů daného společenství. V užším pojetí se pojem kultura vztahuje k projevům chování lidí, tj. zvyklosti, symboly, komunikační normy, jazykové sdílení, hodnotový systém, zachovávaná tabu, vzdělání, umění, vzorce chování.

Kultura obsahuje:

- hodnoty;
- vědomosti;
- víru;
- morálku;
- právo;
- výchovu a jednání;
- jazyk;
- zvyky;
- stereotypy;
- výtvory lidské práce;
- směnu;
- vzorce a normy aj.

Kultura tedy zahrnuje všechno to, s čím se člověk nerodí, ale:

- co se musí naučit, aby se stal platným členem své společnosti;
- co sám většinou nevytváří, nýbrž přejímá od starších;
- co se udržuje tím, že se o to lidé starají a pečují;
- co je spíše kolektivním, nastřádaným dílem mnoha generací;
- co dané společenství vymezuje a také odlišuje od jiných.

Podstatnou podmínku lidské kultury v tomto širokém smyslu tvoří jazyk (díky kterému člověk může sdílet svůj svět s jinými), a tak můžeme říci, že je tolik kultur, kolik je jazyků.

Kultura je nevrozené (negenetické) podstaty. Jedinec vrůstá do kultury dané společnosti a přijímá ji prostřednictvím nápodobování, integrace a identifikace v procesu sdílení života s blízkými lidmi. Jde o proces osvojení mnohovrstevnatého a propojeného celku, který v největší míře zajišťují všechny formy výchovy a vzdělávání.

V současném pohyblivém a globalizovaném světě se různé kultury, dříve více či méně přísně oddělené, často setkávají, a protože si navzájem dobře nerozumějí, vznikají vážná společenská napětí i konflikty. Jak na-

hlížet na vlastní kulturu, na jinou kulturu, jak případně řešit konflikt mezi různými kulturami?

Kulturní relativismus je teoreticko-metodologický přístup v rámci výzkumu kulturních jevů, při kterém se vychází z předpokladu, že jednotlivé kultury jsou jedinečnými a neopakovatelnými sociokulturními systémy, které lze popsat a pochopit pouze v kontextu jejich vlastních hodnot, norem a idejí. Normy a zvyky kultury jedné nejsou hodnoceny podle měřítek kultury jiné, pouze v kontextu té kultury, kterou byly vytvořeny. Kulturní relativismus nám nabízí perspektivu, ve které je možné nahlížení jiných kultur s patřičnou úctou, respektem a tolerancí. Tento způsob nahlížení vytváří potencionální základ pro multikulturalismus.

Protipólem kulturního relativismu je etnocentrismus, přístup kriticky hodnotící ostatní kultury. Tyto hodnotí pouze dle svých vlastních měřítek.

Etnocentrismus (z řeč. ethnos = národ, etnikum; z lat. *centrum* = střed) spočívá v přesvědčení, že vlastní kultura je nadřazená všem ostatním, že náš náhled na svět, naše kulturně determinované způsoby vnímání, chování, naše instituce jsou jediné správné. Určitá míra etnocentrismu je vlastní všem kulturám a společenstvím. Etnocentrismus upevňuje soudržnost skupiny, ospravedlňuje expanzi a útlak, zajišťuje, aby úvahy o pravdách jiných nezpochybnily základy našeho náhledu na svět. Nepřipouští, aby jiné pravdy byly nepředpojatě zkoumány, musí být zásadně odmítány. Krajní podobou odmítání odlišného je degradace příslušníků konkurenčních kultur na úroveň ne-lidí.

Dnes jsou ve světě prosazovány tři základní modely emigrační politiky:

- **Diskriminační model** je založen na *dočasném pobytu* jedince, jenž je zařazen do určité sféry a není mu umožněn vstup do dalších oblastí, jako jsou například systém sociální péče, získání občanství a podobně, a jedince socioekonomicky znevýhodňuje.
- **Asimilační model** stojí na jednoznačném procesu rychlé a snadné adaptace. Rychle umožní získání občanství a práv a povinností, na úkor ztráty mateřského jazyka, specifických a sociálních rysů.
- **Multikulturní, pluralitní model** podporuje odlišnost minorit. Od majoritní společnosti se liší kulturou, jazykem a životem. Přistěhovalec má stejná práva, aniž by se očekávalo, že se zbaví svých specifik. Tento model zahrnuje kulturní rozmanitost, společně s rovnoprávným

přístupem k příležitostem v atmosféře vzájemné tolerance. Společným jmenovatelem je tak snaha propojení minoritní a majoritní složky, se snahou pohlížet na všechny kultury jako na součást společného bohatství. Cílem multikulturality tak není separace, ale integrace do společenství rovnosti a solidarity.

Všechny uvedené typy se zřídka vyskytují v praktické podobě. Většina zemí se sice kloní k jednomu z daných modelů, v praxi se však setkáváme s různými aspekty různých modelů.

V kontextu přijetí migrantů se vyvinuly různé strategie, které měly za cíl dosáhnout nekonfliktního soužití lidí různých etnik a kultur. Příchozí imigranti z jiných kultur se musí akulturovat, tj. osvojit si nezbytné minimum hostitelské kultury.

Člověk v rámci procesu enkulturace (socializace) přijme kulturní hodnoty předchozích pokolení za své vlastní. Akulturace je pak proces změn v kulturním společenství, ke kterým dochází v důsledku sociálního styku jednotlivců z různých kulturních prostředí.

Akulturaci imigrantů chápejme jako proces kulturních a sociálních změn, ke kterým dochází při kontaktu imigračních skupin s dominantní kulturou. Akulturační strategie závisí na vzájemných postojích a vzájemné interakci majoritní a minoritní společnosti. Dále záleží na kulturních odlišnostech a na vnímání těchto odlišností.

Můžeme rozlišit **čtyři akulturační strategie** z pohledu majoritní společnosti:

O strategii **integrace** mluvíme tehdy, když je zachován jistý stupeň kulturní integrity a zároveň se imigranti stávají integrální součástí společnosti. Této strategii by z pohledu migranta odpovídala *strategie multikulturalismu*, ale v některém stupni by mělo docházet i k jiné *strategii – melting pot*.

Strategie **asimilace** vzniká tehdy, když se jednotlivci vzdávají svého kulturního dědictví a zapojují se do kultury majoritní společnosti. Zahrnuje ovládnutí a přijetí většinového jazyka, obyčejů a kultury alespoň v té míře, aby odlišnosti nebránily ve společenském uplatnění, ale může znamenat i úplné splynutí s většinovou společností. Straně volby postojů migranta by odpovídala strategie *melting pot*, kdy se kultury „přetaví" a vzniká nová kultura, pro kterou není důležité zachování kulturních specifik, nýbrž je věnována pozornost mezi jednotlivci.

Při zachování svých vlastních kulturních specifik a současném vyhýbání kontaktu s majoritou mluvíme o strategii **separace** – z pohledu strategie imigrantů kompatibilní *segregace*, kdy jsou minoritní skupiny oddělené, vyloučené z veřejného života a jsou organizovány do izolovaných enkláv.

Poslední strategie se nazývá **marginalizace** a dochází k ní tehdy, když menšinová společnost nemá zájem ani na zachování svého kulturního charakteru a ani se neúčastní interakcí s jinými kulturami, tedy ani s kulturou dominantní. Z pohledu strategie imigrantů zde můžeme hovořit o strategii sociálního vyloučení, tedy *exkluzi*.

Multikulturalismus je myšlenkový směr, který zastává stanovisko, že v jednom demokratickém státě mohou společně žít nejen jednotlivci, ale i skupiny s různou kulturou a zdůrazňuje prospěšnost kulturní rozmanitosti pro společnost a stát. Multikulturalismus představuje koexistenci různých sociokulturních skupin se specifickými systémy institucí, tradic, významů, postojů a hodnot. Mezi těmito skupinami nemusí nutně docházet k interakci či spolupráci. Multikulturalismus vychází z předpokladu, že více kultur může koexistovat ve společném prostoru a že je to přínosné pro všechny z nich, je to snaha nabídnout alternativu k národnímu státu, vazbám, které se zakládají na nacionalismu. Cílem je tak snaha o sjednocení všech občanů bez ohledu na jejich původ, rasu či náboženské přesvědčení, díky kterým si tak zachovají své kulturní odlišnosti. Multikulturalismus je možno chápat jako protiklad k nacionalismu. Důraz je kladen na rovnocennost lidských kultur. Ovšem otázkou je, pokud tuto rovnováhu rovnosti naruší nárok některé kultury (která je třeba ovlivněna nějakou ideologií nebo náboženstvím) prosadit svou monokulturní globální dominanci. Otázkou také je, do jaké míry přejímat a měnit ustálené normy (politické, náboženské) dominantní společnosti a zda je možné udržet nekonfliktnost hodnot různých kultur. Předpokladem pro klidné soužití je to, aby se přistěhovalec přizpůsobil kultuře hostitelské země, ve které se rozhodl usadit. V opačném případě nastává soupeření a konflikty.

Samotné slovo multikulturalismus může byt použito v různých významech:

- **Stav společnosti**, ve které vedle sebe žijí různé sociokulturní skupiny se specifickými systémy institucí, tradic, postojů a hodnot. V tomto pojetí je pojmu multikulturalismus užíváno neutrálně, koexistence

různých skupin neznamená automaticky přítomnost tolerance a respektu ve vzájemných vztazích.
- **Proces**, při kterém dochází k výměně kulturních statků, ke vzájemnému ovlivňování kulturních systémů a případně k vytváření systémů nových.
- **Vědecká teorie**, která se zabývá různými aspekty sociokulturní rozmanitosti. Multikulturalismus zkoumá a srovnává odlišné náhledy na svět, rozdílná pojetí skutečnosti, rozmanité vzorce jednání, komunikační kódy, zabývá se kulturními rozdíly jako výsledkem specifické adaptace společností na různá prostředí.
- **Společenský cíl**, kterým je míněno vědomé úsilí o vytvoření pluralitní společnosti zahrnující množství odlišných sociokulturních skupin. Jejich soužití má být založeno na principech rovnosti, tolerance, respektu, dialogu a konstruktivní spolupráce. Důležitou složkou a nástrojem je multikulturní (interkulturní) vzdělávání.

Je-li porušen princip rovnosti (spravedlivé jako poměřování ve společnosti ve spojitosti s nějakým dobrem), mluvíme o **diskriminaci**. Rovnost a diskriminace jsou pojmy skloňovanými v mnoha různých oborech i sférách života.

Diskriminací se obecně rozumí odlišné (nerovné) zacházení ve srovnatelných situacích bez rozumného odůvodnění.

Jednání, které vede k porušování rovnoprávnosti mezi lidmi omezováním jejich základních práv, je označováno za diskriminaci. V Česku diskriminaci zakazuje již Listina základních práv a svobod, ale zákazy konkrétních forem diskriminace se objevují i v dalších zákonech (především zákon č. 198/2009 Sb., ze dne 23. dubna 2008, o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů). Diskriminační jednání může byt posouzeno z různých hledisek. Zákon jasně vymezuje různé kategorie „z důvodu rasy, etnického původu, národnosti, pohlaví, sexuální orientace, věku, zdravotního postižení, náboženského vyznání, víry či světového názoru…“

Sociální diskriminace spočívá v omezování, utiskování určitých společenských skupin, respektive jejich jednotlivých členů tím, že jsou jim upírána občanská práva, snižovány šance na uplatnění ve společnosti. Sociální diskriminace často vychází z předsudků a může být projevem rasismu.

Pozitivní diskriminace (též afirmativní akce) označuje záměrné úsilí, jak některou, zpravidla jinak negativně diskriminovanou, skupinu osob cíleně zvýhodnit.

Na stále se zvyšující sociokulturní rozmanitost reaguje multikulturní a interkulturní výchova.

Multikulturní výchova vychází z faktů, které se vztahují k podstatě a fungování té které kultury. Vzdělávání se zaměřuje na vybavování informacemi o ní (jako zdroj informací). Sledují se charakteristické znaky kultur z různých oblastí sociokulturního spektra a na povrch se více dostávají odlišnosti a rozdíly. Odhaluje se více pozice MY a (vedle nás) ONI.

Interkulturní výchova vychází z prožitkového a dialogického procesu výměny přínosných hodnot jiných kultur a ze vzájemné interakce, která je postavena na výchozím základě pozice MY – (a spolu s námi) lidé. Metody, které tento proces navozují, mají za cíl postupné hlubší vnitřní sebepoznávání jednotlivců, porozumění sobě s vnímáním svých odlišností a přijetí druhých i s jejich odlišnostmi.

Interkulturní vzdělávání umožňuje jedinci rozvíjet chápání a přijímání různorodosti jako pozitivního jevu a hodnotit rozdíly mezi lidmi z různých kultur jako přínosné. Odlišnost by neměla být chápána jako potenciální zdroj konfliktu, ale jako příležitost k vlastnímu obohacení. Toto vzdělávání vede k respektování neustále rostoucí kulturní rozmanitosti a otevírá cestu různým způsobům života, myšlení a chápání světa.

Interkulturní vzdělávání je dlouhodobý proces, během něhož procházejí účastníci hlubokou osobnostní proměnou. Vzhledem k tomu, že etnocentrismus a xenofobie jsou do jisté míry vlastní všem kulturním společenstvím, není jednoduché tyto často hluboce zakořeněné postoje měnit.

Interkulturní vzdělávání je zážitkové, což znamená, že není jen informační. Formování osobního postoje probíhá v několika etapách:

1. Uvědomit si vlastní kulturní vzorce, chápat jiné způsoby vnímání světa, pochopit „samozřejmé“ a „normální“.
2. Vnímat dění ve světě jakožto procesy velké rozmanitosti a rozdílnosti. Pochopit dynamiku vývoje, vývoj je důsledkem střetávání a prolínání různých náhledů na svět.
3. Seznámit se s jinými náhledy na svět, způsoby myšlení, jednání.
4. Učit se chápat kulturní rozmanitost jako pozitivní jev.

Opakem přijetí cizích hodnot je xenofobie. To je projev chování, který spočívá v nedůvěře, odporu a nepřátelství ke všemu cizímu. Je to forma strachu ze všeho neznámého, všeho cizího (odlišných kultur, zemí, náboženství).

Kontrolní otázky a úkoly:

1. *Popište základní charakteristiky kultury a ke každé charakteristice uveďte příklad.*
2. *Vysvětlete pojmy multikulturní a interkulturní společnost a popište rozdíly mezi těmito pojmy.*
3. *Co je diskriminace?*
4. *Vysvětlete pojem etnocentrismus.*

Použitá a doporučená literatura

1. BARŠOVÁ, A., BARŠA, P. (2005). Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav, 308 s.
2. BURYÁNEK, J. (2002). Interkulturní vzdělávání. Příručka nejen pro středoškolské pedagogy. Praha: Člověk v tísni – společnost při ČT, o. p. s., 599 s.
3. DVOŘÁKOVÁ, J., HORSKÁ, J. a kol. (2008). Metody sociální práce s imigranty, azylanty a jejich dětmi. Příručka pro pedagogy. Praha: Triton.
4. ERIKSEN, T. H. (2012). Etnicita a nacionalismus. Antropologické perspektivy. Praha: Sociologické nakladatelství.
5. PRŮCHA, J. (2010). Interkulturní psychologie: Sociopsychologické zkoumání etnik, ras a národů. Praha: Portál, 3. vydání.
6. SOUKUP, V. (2004). Přehled antropologických teorií kultury. 2. vyd. Praha: Portál, 229 s.
7. Zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů. In: Sbírka zákonů České republiky, částka 58/2009.
8. ZÁŠKODNÁ, H. (2000). Společenské minority a sociální práce. České Budějovice: ZSF JU, 120 s.

2 Hlavní náboženství ve světě (přehled, křesťanství)

Klíčová slova: *církev; islám; Ježíš Kristus; judaismus; křesťanství; Mesiáš, náboženství; Nový zákon; Starý zákon*

Náboženstvím je obecně nazýván vztah člověka k transcendentální skutečnosti, k něčemu, co jej přesahuje, na čem je závislý. Pokud je Bůh chápán jakožto osoba, je toto náboženství označováno jako teistické, v jiném případě jako neteistické (buddhismus, taoismus). Polyteistické náboženství uctívá více bohů, monoteistické jen jednoho. Podle rozšíření se náboženství dělí na kmenová, národní (hinduismus, judaismus, šintoismus) a světová (buddhismus, islám, křesťanství).

Náboženství můžeme srovnávat podle různých kritérií, takto nám vznikají různé způsoby dělení.

- **Světová náboženství** – křesťanství (2,2 mld. věřících), islám (1,3 mld.), buddhismus (382 mil.). Jsou adresována všem bez rozdílu etnika, spojována s multikulturním prostředím, noví členové jsou získáváni hlásáním.
- **Národnostní náboženství** – hinduismus (870 mil.), judaismus (15 mil.). Šíří se jen mezi vlastní etnickou skupinou, prakticky je vyznává jen jeden národ.
- **Přírodní náboženství** – šamanismus, totemismus, animismus aj. (asi 300 mil.). Velmi limitované ve svém šíření, omezené specifickým kmenovým společenstvím, klade důraz na uctívání duší.
- **Moderní náboženství** – sekty (mormoni, svědci Jehovovi), ideologie (juche – Severní Korea).

- **Křesťanství** se dělí na katolíky, protestanty (evangelíky), pravoslavné (ortodoxní). Víra v Ježíše Krista, který je uznán jako syn Boží. Bible – Nový zákon a evangelia; víra v posmrtný život; kostely.
- **Islám** – dva směry – šíité (v Íránu) a sunnité. Stoupenci jsou muslimové, prorokem je Mohamed, Bohem Alláh; korán; mešity.

- **Hinduisté** – víra v převtělování, rozdělení obyvatel na kasty, posvátná Ganga, zvířata, rostliny, zikkurat.
- **Buddhisté** – zakladatel Buddha, tolerance a omezování vlastních potřeb, pagody.
- **Judaismus** (židovství) – Židé, vyvolený národ; Tóra; Zeď nářků; Izrael – kolébka tří náboženství.

Proč ostatní náboženství nepovažujeme za světová? Zde uvádíme několik kritérií, podle kterých tak soudíme:

- nejsou příliš početná (kvantita);
- nemají žádnou dlouhou tradici (časové trvání);
- jsou odvozena ze starších náboženství, k nimž se většina členů doposud hlásí (původ);
- jsou koncentrovaná pouze na jednom území;
- nemají centralizovanou strukturu – New Age, spiritismus.

Křesťanství

Křesťanství je monoteistické a univerzální náboženství, to znamená, že se obrací ke každému člověku vůbec, a to jako k jednotlivé osobě. Křesťanství je nejrozšířenější náboženství současného světa, hlásí se k němu přibližně 2,2 miliardy lidí.

Křesťanství je také náboženství historické, což znamená, že svůj původ odvozuje od života a působení určité historické postavy, Ježíše z Nazareta, jehož křesťané vyznávají jako Krista. Ježíš Kristus hlásá v Palestině spásu pro člověka, shromažďuje kolem sebe své učedníky a tři roky jim předává své učení. Oni, jakožto i celé izraelské společenství, se stávají svědky jeho zázraků a naslouchají jeho vizím přiblížení člověka k Bohu. Předáci židovského národa ovšem jeho myšlenky nepřijmou a on je odsouzen k smrti. Je uvězněn, umírá hanebnou smrtí ukřižováním. Ovšem po smrti se zjevuje svým učedníkům jako znovu živý (vzkříšený).

Nejdůležitějším pramenem o Ježíšově životě a působení je Nový zákon, zvláště pak čtyři evangelia (Matouš, Marek, Lukáš, Jan). Mimobiblické zprávy o Ježíšovi jsou pozdější a málo podrobné. Máme zmínku u Josefa Flavia, Tacita, Plinia ml., Suetonia, v Talmudu. Je třeba zmínit, že v dnešní době žádný seriózní badatel nepopírá, že Ježíš skutečně v Palestině žil a že kolem roku 30 za římského držitele Poncia Piláta zemřel v Jeruzalémě na kříži.

Na mnoha místech Nového zákona najdeme odkazy na splnění starozákonních proroctví. Slovo Christos (pomazaný) se používalo pro označení Mesiáše. Ježíš je Kristus, je Mesiášem, který splňuje *starozákonní naděje*, v něm Bůh uskutečňuje svůj příslib a posílá světu zachránce. Vlastně Ježíš vznáší na své posluchače veliký požadavek uznání jeho jakožto Mesiáše. Křesťanství je Ježíš Kristus a společenství s ním. Jakožto Mesiáš přináší novou naději. Tato naděje je spojená se zážitkem splnění Božího příslibu na straně Boha, na druhé straně otevřeností člověka k přijetí této nové naděje. To se projeví tím, že si člověk vezme Ježíše jako svůj vzor, vytvoří s ním těsné pouto důvěry a lásky.

Své postavení jakožto Mesiáše Ježíš obhajoval svým pohledem na vizi správného života. Velikost těchto výzev byla zároveň podpořena velkým množstvím *zázraků*, které Ježíš uskutečnil. V dějinách lidstva nenajdeme žádnou obdobnou osobnost. Ovšem zázraky (zázračné nasycení velkého zástupu lidí, uzdravování nemocných nebo třeba i vzkříšení několika jedinců z mrtvých) zde nemají hodnotu jen samy pro sebe, ale stávají se znamením toho, že Ježíš je skutečně spojen s živým Bohem. Tím největším zázrakem se pak stává jeho vlastní *zmrtvýchvstání* na třetí den po ukřižování. Podle židovské tradice nenechává Bůh spravedlivého v tísni déle než tři dny. Jeho smrt je pro učedníky prvním šokem, který jimi do základů otřese, ale jeho zmrtvýchvstání přináší ještě větší otřes. Ježíšovo zmrtvýchvstání poukazuje na zásah samotného Boha. Ježíšovo zmrtvýchvstání se stává ústředním bodem křesťanské víry a stává se i pro dnešek velkou otázkou, a to z ohledu na to, jak rychle se křesťanství šíří, což znamená, odkud opravdu čerpá svoji sílu a nadšení.

Křesťanství vychází ze židovského prostředí, ale již na začátku se svou zvěstí otevírá všem lidem dobré vůle. Již není omezeno hranicemi jednoho národa, náboženská zvěst je nabízena všem lidem, národům i kulturám. Vzkříšení Ježíše dává možnost promýšlet posvátné knihy Izraele v jiném světle. Záhy se objevují posvátné spisy, které vejdou do posvátného kánonu. Křesťanská Bible není jednotnou knihou, je to soubor různých posvátných knih, které se těšily apoštolské autoritě a které byly považovány za věroučně přijatelné. Knihy, které nebyly zařazeny do kánonu, jsou označovány za apokryfní. Křesťanský kánon se rozděluje na dva oddíly – Starý zákon a Nový zákon. Starý zákon je soubor starověkých židovských spisů, první řecký překlad Starého zákona se jmenoval Septuaginta. Nový zákon vidí v Ježíšovi splnění prorockých

předpovědí o příchodu Mesiáše, které jsou obsažené ve starých židovských spisech.

Dějiny rozvoje křesťanství

V prvních třech staletích proběhlo několik vln pronásledování, během nichž se ale překvapivě křesťanství rozšířilo s neobvyklou silou. Zásadní obrat nastal ve 4. století. Roku 313 vydal císař Konstantin Veliký tzv. Milánský edikt, kterým zrovnoprávnil křesťanství s ostatními náboženstvími. Během následujících staletí se křesťanství prudce rozvíjí, v mnoha státech se křesťanství stává i státním náboženstvím. Ve 4. až 8. století probíhá prvních sedm ekumenických koncilů, které formulují věroučná prohlášení (dogmata). Je jasně formulována víra v Trojici, božskou a lidskou přirozenost v osobě Ježíše Krista, je přijat kánon Nového zákona atd.

Církev je chápána jako nadpřirozené společenství, v němž je Ježíš mystickým způsobem přítomen ve svátostech, kterých je sedm. Boží milost působí skrze tyto obřady a lidem, kteří se jich účastní, je přislíbeno zvláštní působení Boží. Svátosti zahrnují nejdůležitější okamžiky lidského života.

Rozdělení křesťanství

V 11. století se rozdíly mezi Západem a Východem poměrně výrazně projevily v konfliktech, které měly za následek rozštěpení křesťanství. Východní církev nese dodnes označení „pravoslavná". Na různých koncilech proběhly pokusy o znovusjednocení. Příkladem je Brestlitevská unie v 16. století, ze které vzešla církev, kterou dnes nazýváme „řeckokatolická".

Hierarchické uspořádání církve západní je jiné než na východě, na západě vzniká institut papežství, na východě je nejvyšší duchovní autoritou patriarcha. Východní církve záhy tvořily oddělené národní církve. Každá pravoslavná církev vystupuje jako samostatný právní celek, těch je v dnešní době šestnáct.

Velký rozdíl mezi katolickou a pravoslavnou církví neexistuje, pro vnějšího pozorovatele bude ve východní církvi nápadné používání ikon, jiný průběh obřadu, ženatí kněží. Liturgický rok se řídí juliánským kalendářem, který vnáší do církevního cyklu svátků rozdíl 13 dnů.

V Evropě vrcholí od 14. století reformační hnutí. K významným představitelům reformačního hnutí patří John Wiclef, Jan Hus, Martin Luther, Ulrich Zwingli, Jan Kalvín. Všichni tito reformátoři začínají v církvi s pokusem o odstranění různých zlořádů a hledají návrat k čistotě křesťanství. Je to také období jiných reformátorů, kteří se omezili pouze na církev (František z Assisi a jiní zakladatelé velkých duchovních hnutí a klášterů).

V Německu vzniká pod Lutherovým vedením **Luterská církev augsburského vyznání** (Evangelická církev augsburského vyznání). Luterské církve vycházejí z principu ospravedlnění pouze vírou a za jediný zdroj věrouky je považováno Písmo (na rozdíl od katolické církve již neuznávají autoritu tradice).

Ve Švýcarsku se pod vedením Jana Kalvína utváří **helvétské vyznání**. Jedním z nových momentů vneseným do protestanského učení Kalvínem je učení o predestinaci (předurčení). V tomto učení se velmi zdůrazňuje Boží rozhodnutí ve vztahu ke spáse člověka, které vyvstává jako předurčení, čímž se oslabuje úloha svobody člověka. Na rozdíl od Luthera, který vnímá světský život jako Boží dar, Kalvín ukazuje, že údělem člověka je především práce. Člověk, který pracuje, je vlastně vyvolen, na něm spočívá Boží milost. Člověk má pracovat ve prospěch celé společnosti, ve svých potřebách se má naopak uskromnit. Kalvín také usiloval o to, aby byly zakázány světské zábavy, aby byla zavedena kontrola přísného dodržování morálky v rodinách i společnosti. Písmo je považováno za jediný zdroj víry a spása se děje z Boží milosti pouhou vírou. Z reformovaných kostelů byly odstraněny sochy, ozdoby, centrálním místem se namísto oltáře stává kazatelna. Církve mají presbyteriální zřízení, jsou spravovány prostřednictvím laiků a presbyterů.

V 16. století vzniká **anglikánská církev**. Tato církev neuznává autoritu papeže, její hlavou je král země. Tato církev si udržela biskupské zřízení. Ve Skotsku byla provedena reforma, zde přijali zřízení presbyteriální. Anglikánská církev je zajímavá tím, že z ní vzešla celá řada nových odnoží, mezi něž patří baptisté (17. st.). Tito požadovali zajištění větší náboženské svobody a tolerance k jiným vyznáním, liší se též zásadou udělování křtu až v dospělém věku. Od baptistů se v 19. století odštěpuje **církev adventistů**. Jejich očekávání blízkého příchodu Ježíše vede k výpočtu pevného data konce světa. Od nich se pak odštěpuje církev **Adventisté sedmého dne**, jejíž ústřední myšlenkou je připravit se na setkání s Ježí-

šem, klade důraz na bohoslužbu a studium Písma. Adventisté sedmého dne nevěří v posmrtný život, duše umírá spolu s tělem a celý člověk bude vzkříšen až při příchodu Ježíše. Adventisté propagují zdravý způsob života, zákaz alkoholu, drog, kávy, kouření, vepřového masa, jejich dnem slavení je sobota. Další odnoží anglikánské církve je **metodismus**. Jeho hlavní myšlenkou je, že se člověk má obrátit k Bohu, to se děje určitou metodou. Nejdříve je člověk osloven, povolán, poté osvícen, přizná svou vinu a teprve potom přijde skutečná víra a člověk je schopen pokání. Okamžik obrácení k Bohu si má člověk pamatovat celý život. Velký důraz je kladen na náboženství srdce. Z metodické církve, která se velmi věnovala misionářské činnosti, vzešla organizace, která je známá i u nás – **Armáda spásy**. Od metodistů odvozují svůj původ také letniční hnutí (**hnutí padesátníků**, **pentekostální hnutí**, v ČR **apoštolská církev**). Členové těchto hnutí se snaží vydávat svědectví darům Ducha svatého – vkládáním rukou uzdravují nemocné, prorokují, mluví „v jazycích".

Čemu křesťané věří

Křesťanská víra je formulována v symbolech víry. Velmi krátce by se dala shrnout takto: křesťan věří v Boha stvořitele, který je transcendentní, přitom je to osobní bytost, se kterou může navázat vztah. Tento Bůh uvnitř sebe sama nese tajemství trojjedinosti, totiž že uvnitř sebe žije ve vztahu (jako Otec, Syn a Duch svatý). Bůh miluje svět a člověka, a to i tím, že se rozhodl, že jeho syn se vtělí a stane se jedním z lidí (jako Ježíš Kristus). Vtělení Boha je cestou záchrany člověka. Bůh se sklání k člověku, aby jej pozvedl k sobě. Solidarita s člověkem ho přivádí i do krajní lidské situace, do smrti. Ukřižování je symbolem Boha sestupujícího za člověkem až na dno. Vykupitel osvobozuje člověka a platí za to svým životem, tím se projevuje jeho láska. Křesťan je člověk, který tuto lásku poznal a odpovídá na ni svou vírou a následováním Ježíše Krista. Láska se projevuje dobrými skutky a vyhýbáním se zlu. Ježíšovým odkazem jsou dvě přikázání lásky.

Církev

Poselství Ježíše nezůstává bez odezvy. Ježíš učedníkům svěřuje úkol zprostředkovat dalším lidem radostnou zvěst (evangelium). Shromáždění Izraele se změní ve shromáždění lidí, kteří reagují na novou výzvu Ježíše. Úkolem církve bude hlásat Boží slovo a svědčit o Ježíšovi.

Starozákonní modlitby, obřady a jiné náboženské praktiky byly postupem času transformovány do jiné podoby. Nápadným pro vnějšího pozorovatele budou především svátosti. To jsou viditelné obřady, které odpovídají na základní lidské situace, které posvěcují člověka. Svátostí je sedm: křest, svátost smíření (zpověď), eucharistie (tělo a krev Páně), biřmování, manželství, kněžství, pomazání nemocných. Každá z těchto svátostí má specifickou působnost, každá z nich vyžaduje, aby je člověk vnitřně přijal za své a nechal působit Boha. Jako příklad uvedeme křest, v němž je člověk přijat Bohem, otevírá se mu cesta do plného společenství věřících. Stejný počet svátostí najdeme u pravoslavných, u protestantů ale jen dvě – křest a večeře Páně. Úkony méně významné se v katolictví označují za svátostiny.

Způsob organizace a otázka autority byly během dějin křesťanství odlišně řešeny. Už v prvních stoletích existovaly určité úřady, které se postupně prosadily jako nejvýznamnější. Hierarchické uspořádání církve vypadá následovně: největší autoritu má nástupce apoštolů biskup, který měl na starosti duchovní a praktický chod lokální církve. S menšími pravomocemi pak následoval sbor starších (presbyteři), kteří byli jeho poradním orgánem. V praktické činnosti pomáhali jáhni. Od druhého století sílilo episkopální uspořádání, které ve čtvrtém století definitivně převážilo. Dodnes tento hierarchický model využívá církev katolická, pravoslavná, starobylé východní církve a část církví protestantských. K tomu se pojí i omezení pravomocí jednotlivého biskupa na určitou lokální církev. Tomu jsou podřízeni kněží a jáhni (monarchický episkopát). V katolické církvi je nejvyšším představitelem papež, v církvích východních patriarcha.

Projevy víry v každodenním životě

Křesťan projevuje úctu k určitým křesťanským symbolům. To je v prvé řadě kříž, dále sochy svatých, obrazy a ikony. Významné jsou pro něj kostely, kaple, modlitebny, poutní místa. Křesťan se modlí, a to jak doma v soukromí, tak ve společenství dalších věřících v kostele. Posvátným dnem je pro něj neděle (v některých hnutích sobota). V tento den odkládá stranou práci, aby se věnoval něčemu vznešenějšímu – setkání s Bohem ve společenství věřících. Nezanedbatelné je také dodržování půstu. Křesťan svůj život uzpůsobuje plnění Desatera a také dvěma přikázáním lásky, která se projevuje dobrými skutky.

Kontrolní otázky:

1. *Kdo je Ježíš Kristus?*
2. *Jaké jsou posvátné texty křesťanů?*
3. *V co věří křesťané?*
4. *Co je církev? Jak je uspořádána?*
5. *Jaké jsou hlavní směry v křesťanství?*

Použitá a doporučená literatura

1. DEMJANČUKOVÁ, D. (2003). Teorie a dějiny náboženství. Dobrá Voda: Aleš Čeněk. 176 s.
2. KOLEKTIV AUTORŮ (2015). Kniha náboženství. Praha: Euromedia, 352 s.
3. KÜNG, H. (2015). Po stopách světových náboženství. Praha: CDK, 306 s.
4. ŠTAMPACH, O., I. (2008). Přehled religionistiky. Praha: Portál, 240 s.

3 Judaismus a jeho vliv na tradice i zvyky (sociokulturní specifika Židů v České republice a ve světě)

Klíčová slova: *Izraelité; chrám; Zeď nářků; Desatero; Tóra; synagoga; Talmud*

Úvod

Tento termín se poprvé objevuje mezi řecky mluvícími Židy v prvním století našeho letopočtu. V nejširším slova smyslu označuje celou kulturní, sociální, právní a náboženskou tradici Židů. Judaismus sebe vnímá jakožto „způsob života" a skládá se ze tří základních prvků: víry v jediného Boha, studia Tóry (kompletní židovské učení) a příslušnosti k židovskému národu. Židovská víra má tři odvětví – ortodoxní, konzervativní a reformní judaismus.

Židovská menšina, která může být označována za náboženskou, se skládá přibližně ze 14 milionů Židů po celém světě. V USA žije asi 5 milionů Židů, v Izraeli 4 miliony, 1,5 milionu v západní Evropě. V České republice je registrováno asi 3 000 členů židovských obcí, v dalších spolcích asi 2 000, ale odhad celkového počtu Židů v České republice, a to i neregistrovaných, je 15 000–20 000.

Dějiny

Dějiny židovského národa začínají přibližně 4 tis. let př. Kr. v Uru v Mezopotámii. Na tomto území žily různé semitské národy, k nimž patřili i Izraelité, kteří se museli často stěhovat. Jeden z jejich kmenů se dostal dál než ostatní. Praotci Abrahámovi se Bůh zjevuje jakožto živý a osobní, židovský národ s Abrahámem v čele opouští Mezopotámii a usazuje se v Kanaánu. Hlad je však zahnal do Egypta, kde se Izraelité postupně dostali do otrockého postavení, které trvalo po čtyři staletí (1600–1200 př. Kr.). V důsledku tohoto útlaku ze strany Egypťanů se k sobě Izraelité

pevněji semkli a toužili se vrátit zpět do země kanaánské. Z generace na generaci si předávali vyprávění o osudech svého prapředka Abrahama a jeho potomků, syna Izáka a vnuka Jákoba a dalších. Hebrejské kmeny nejdříve uctívaly mnoho bohů ztělesňujících přírodní síly (polyteismus). Postupně se během staletí vytvářela a upevňovala víra v jednoho boha. Pod vedením Mojžíše vychází Izraelité z Egypta a na hoře Sinaj národ Izraele uzavírá s Bohem smlouvu, Bůh mu zjevuje zákon. Později byl tento zákon sepsán do posvátných knih. Na kamenných deskách Izrael dostává 10 Božích přikázání (Desatero). Dvanáct izraelských kmenů se pak usazuje na území Kanaánu a za doby krále Šalamouna je vystavěn jeruzalémský chrám, který se stává střediskem kultu Boha Jahve. V důsledku rozpadu státu se národ rozděluje na severní část (Izrael) a jižní (Juda). Roku 712 př. n. l. je Izrael dobyt Asyřany a jeruzalémský chrám je poprvé zničen. Období babylónského zajetí trvá až do roku 539 a po návratu je chrám obnoven. Na přelomu tisíciletí se objevuje postava Ježíše, kterého ale většina Židů neuzná za Božího syna. V roce 70 skončila židovská válka zničením Jeruzaléma a zničením jeruzalémského chrámu. Z chrámu dnes zbývá jen kus obvodové zdi, která je nazvána Zeď nářků. Se zbořením chrámu zaniklo obětní poslání kněží a také zvláštní autorita velekněze. Veškeré úsilí je soustředěno na studium Tóry a její předčítání v synagogách. Židé se rozptylují do celého světa. Židé svůj pobyt v zemích mimo své tradiční teritorium označují jako exil (vyhnanství) nebo diasporu (rozesetí). Během dvou tisíciletí vždy tvoří menšinu uprostřed většinových náboženství. Židé ve svých dějinách prožili mnohá pronásledování, z nichž nejhorší byl holocaust v průběhu druhé světové války. Po druhé světové válce znovu vzniká stát Izrael.

Dělení judaismu

Judaismus se ve svém vývoji dělil na několik proudů. Patří sem ortodoxní křídlo, tradiční judaismus lpící na zákoně autority rabína (judaismus **rabínský**). V 18. století vznikl v Evropě liberální proud, kde je důraz kladen spíše na etické aspekty židovství a částečně je utlumen význam zákazu a obřadu. Na něj pak navazuje **reformní** judaismus, který oslabuje prvky nacionalismu a izolovanosti Židů. V 19. století pozorujeme jakýsi kompromis mezi dvěma hlavními křídly – toto hnutí dostává přívlastek **konzervativní**. Další proudy judaismu se vydávají mystickou cestou – **kabala**

se odlišuje od oficiálních směrů výkladem Písma a náboženskou praxí. Podstatou kabaly je intenzivní víra v nepřerušovaný vzájemný vztah mezi Bohem a člověkem. Vykládá Písmo tak, že v něm vyhledává utajenou moudrost. Opírá se přitom o číselné hodnoty písmen (gematrie). Důraz klade na skryté poselství Tóry. Nechce přijímat, že je něco v Tóře náhodně, a proto hledá jakousi tajemnou skrytou strukturu ve všem. Jednou z nejpozdějších syntéz židovské mystiky je **chasidismus**, ve kterém se snaží aplikovat učení kabaly na každodenní život. Toto učení se rozšířilo v Polsku a na Ukrajině začátkem 18. století. Chasidisté hlásají radost z víry a nejběžnější úkony lidského života povyšují na vznešené bohoslužebné úkony. Za základní životní pocit prohlásili chasidisté radost, kterou vyjadřovali tancem a zpěvem.

Posvátné texty

Posvátnými texty židovského náboženství je tzv. Tenak – spisy Starého zákona. Dělí se na **Tóru** nebo Zákon, kam patří Pět knih Mojžíšových (Pentateuch), poté knihy prorocké (Neviim) a ostatní spisy (Ketuvim). Spisy byly sepsány mezi 10. až 2. st. př. n. l. První pokus o sestavení kánonu podnikli židé při překladu hebrejských spisů do řečtiny (označováno jako Septuaginta). Teprve ve 2. st. n. l. vzniká tzv. Mišna (učení, které obsahuje výklad Tóry) a také sbírka komentářů k Mišně (Gemara). V 5. st. pak vzniká spojením Mišny a Gemary pověstný židovský **Talmud**, který představuje dvanáctisvazkovou sbírku předpisů, obřadů, mravních zásad a právních ustanovení.

Čemu židé věří

Základní články vyznání židovské víry byly sestaveny až ve 12. století a jsou považovány za její základ. Jádrem židovské víry je přesvědčení, že jediný Bůh, Jahve, je stvořitel a pán všeho. Bůh si zvláštním způsobem vybral izraelský lid, aby s ním uzavřel smlouvu. První smlouva je s Noem, poté s Abrahámem a nakonec s Mojžíšem. To, co izraelský lid prožívá, pro něj není náboženstvím, ale posvátnou povinností. Žid nebývá nazýván jako věřící, nýbrž šomrej micvot, jako ten, který plní přikázání, totiž jako ten, který prakticky zachovává všechny povinnosti na něj uložené.

Bůh se zjevuje v dějinách jako živý a jednající, biblické období je také prostoupeno mnohočetnými zjeveními a s tím spojenými i poselstvími,

která se obracejí k celému národu. Z tohoto pohledu je izraelská víra také profetická. Zároveň je judaismus náboženstvím, které se obrací do budoucna. Je očekáván příchod Mesiáše, Pomazaného Božího, který vyvede izraelský lid z pronásledování a utrpení. Očekávaná postava má podobu syna člověka (dle knihy Daniel) nebo trpícího božího služebníka (dle Izajáše).

Jak se víra projevuje

Základy morálky stanovuje Tóra, Boží zákon, který je rozpracován mudrci a učenci do nejmenších detailů. Je to spíše styl života, praxe a plnění předepsaných povinností v každodenním životě. Náboženský život se naplňuje modlitbou, která je předepsána třikrát denně, a zachováváním šabatu. Šabat je základním vkladem, kterým judaismus přispěl do kulturního fondu západní společnosti. Práce je vystřídána dnem odpočinku, který v sobě nese také osvobodivou moc. Ovšem šabat není jen dnem odpočinku, je to den, kdy zbožný Izraelita chce v plnosti prožívat svůj vztah s Bohem naslouchání Tóry a písněmi. Židovský zákon je velmi složitý, obsahuje 613 přikázání, z toho 248 pozitivních příkazů a 365 zákazů. Zákon předepisuje úctu ke každému člověku, zvláštní pozornost má být věnována sociálním otázkám péče o chudé, vdovy a sirotky, ale také o cizince a zajatce.

Židem se člověk stává buď narozením (po matčině linii), nebo může i konvertovat, k tomu pak slouží zvláštní rituál.

Svátky

Bohoslužebný život židovské rodiny a obce je určován rytmem kalendáře s lunárními měsíci a se svátky, které jsou z dob biblických a také se odvozují z pozdějších událostí. Z významných liturgických dnů připomeneme Roš ha-šana (Nový rok), Jom kipur (Den smíření), Sukot (Svátek stánků), Simchat Tora (Radost z Tóry), Pesach (Velikonoce), Chanuka a Purim. Obsahem svátku Pesach je připomínka odchodu národa z Egypta, svátek Purim zase připomíná osvobození Židů z nadvlády Peršanů.

Bohoslužba

Bohoslužba v synagoze kdysi doplňovala obětní kult chrámové bohoslužby. K této bohoslužbě se musí sejít alespoň 10 dospělých mužů

(minjam). Bohoslužba sestává ze čtení zákona a kázání. Kostru denní liturgie tvoří ranní, odpolední a večerní modlitba, synagogální bohoslužba obsahuje modlitby biblického původu, čtení z Tóry, kázání a různé obřady (např. umývání, troubení). Kromě toho se částečné bohoslužby uskutečňují přímo v domácnostech. Stolování má také náboženský ráz. Během jídla se člověk modlí a vzdělává. Známým domácím ritem je pesachová hostina beránka. Pokrmy pro hostinu musí být „košer", obřadně čisté. Zákon zakazuje jíst maso jiných zvířat než přežvýkavců, nejí se vepřové a koňské maso, ryby, které nemají ploutve a šupiny, a maso zvířat zabitých jinak než podříznutím. Zakazuje se také, aby na stole byla současně mléčná a masitá jídla.

Shrnutí

Dějiny evropských Židů jsou dějinami problematického vztahu majoritní společnosti k etnické, náboženské a společenské menšině. Židé byli v jednotlivých evropských zemích menšinou, která svou izolovaností a lpěním na tradicích a dodržováním náboženských předpisů tvořila vždy jakýsi „stát ve státě". Židé jako takoví nejsou dnes považováni za minoritu, která by stála na okraji společnosti, naopak dosahují často velmi vysokého vzdělání a nedělá jim potíže se začlenit do společnosti po stránce ekonomické i společenské. Židovská komunita je spíše uzavřeného typu. Můžeme se setkat s pojmem židovská obec. Jednotlivé židovské obce jsou zaregistrovány ve Federaci židovských obcí v České republice. Velmi nápadným znakem je rodinný život. Židovské rodiny bývají rozvětvené a pevně drží pohromadě. Typické a pro nás poněkud neobvyklé je, že židovská rodina často velmi lpí na svém rodokmenu. Vazby na rodinný život se také projevují v hlavních životních událostech, které prožívají společně: narození, vstup do dospělosti, svatba, nemoc, umírání. Návštěva nemocných a účast na pohřbu patří mezi základní náboženské povinnosti.

Životní styl a kulturní faktory jsou velmi propojené s náboženstvím a odvozují se od toho, v jaké míře a jaký typ judaismu jedinec vyznává a samozřejmě také od většinové společnosti, ve které žije. Vnitřní hodnoty se ve srovnání s českou většinovou společností více orientují na rodinu, komunitu a historii.

Kontrolní otázky a úkoly:

1. *Jak se člověk stane židem?*
2. *Jaké židovské svátky známe?*
3. *Kdo je Mojžíš?*
4. *Vysvětlete pojmy Žid/žid, judaismus, Tóra a Talmud.*
5. *Popište židovské tradice.*

Použitá a doporučená literatura

1. DEMJANČUKOVÁ, D. (2003). Teorie a dějiny náboženství. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 176 s.
2. FISHBANE, M., A. (1999). Judaismus: Zjevení a tradice. Praha: Nakladatelství Prostor, 128 s.
3. HRADSKÁ, J., MOLNÁROVÁ, S. (2006). Židovské dejiny a kultúra. Bratislava: Nadácia Milana Šimečku, 164 s.
4. KÜNG, H. (2015). Po stopách světových náboženství. Praha: CDK, 306 s.
5. KÜNG, H. (2016). Židovství. Nakl. Barrister a Principal, 635 s.
6. SCHAFER, P. (2017). Rabínské židovství a rané křesťanství. Praha: Vyšehrad, 176 s.

4 Islám a jeho vliv na tradice i zvyky cizinců (sociokulturní charakteristiky)

Klíčová slova: *Alláh; džihádismus; korán; Mekka; Mohamed; muslim; pietistický salafismus; sunnité; šíité; umírněný islamismus*

Dějiny

Počátky islámu jsou spojeny s postavou proroka Mohameda. Až do svých 40 let se ničím významným neproslavil. Tento muž jednou prohlásil, že jej navštívil anděl Gabriel a zvěstoval mu, že je poslem jediného Boha – Alláha. Přibližně roku 610 vystupuje v městě Mekka a volá Araby k novému náboženství. V tomto období byl mezi Araby rozšířen polyteismus s prvky priárních náboženství (fetišismus, totemismus apod.). V počáteční fázi působení zdůrazňuje Mohamed dvě zásady – pokoru a milosrdenství. Dostává se mu malé odezvy. V roce 622 je Mohamed z Mekky vypovězen a uchyluje se do tehdejšího Jathribu – budoucí Mediny. V Medině Mohamed dokončuje své učení, také díky kontaktům se židovskými obcemi. Po vytvoření jednotného společenství vyhlašuje Mohamed džihád – svatou válku. Jejím cílem je získat podporu kmenů žijících v okolí Mediny a zde také dochází k roztržce se židovskými obcemi. V roce 630 obrací Mohamed válečné tažení proti Mekce, kterou dobývá. O dva roky později Mohamed náhle umírá, ale v té době již je většina kmenů sjednocena pod islámem. Mohamedovými nástupci se stávají jeho žáci Abú Bakr a Umar. Islám překračuje arabské území a šíří se dál – roku 640 do Egypta a Persie, roku 670 do severní Afriky, roku 711 první vpád do Španělska. V dalších stoletích islám podniká invazi na východ a zasahuje Indii.

Posvátné texty

Po smrti Mohameda se jeho následovníci soustřeďují na shromáždění a zapsání Mohamedova učení. Dokončení Koránu je kolem roku 650. Texty Koránu se dělí na súry (kapitoly), kterých je 114. Každá súra se

dělí na áje (verše). Islámští teologové dělí súry podle místa vzniku na mekkánské a medínské. Celá kniha je členěna do čtyř okruhů: věci víry, kultovní předpisy, morální záležitosti, vztahy mezi lidmi.

Další knihou, kterou islám vypracoval, je hadíth (tradice). Jde o jakýsi životopis proroka Mohameda a popis počátků islámského společenství. Pak také sunna, jakýsi návod, jak se člověk má chovat. Poté vzniká šarí – zákoník pro všechny životní situace. V těchto spisech je obsažen pevný kodex pravidel, kterými se má člověk řídit.

Obsah víry – projevy víry – svátky

Mohamedovo učení bylo pojmenováno jako islám, což znamená pokoření se Bohu. Islámské náboženství je založeno na tzv. pěti sloupech víry: prvním je víra v jediného Boha a jeho proroka, již pouhé odříkání muslimského vyznání stačí k tomu, aby se člověk stal muslimem. Muslimové také učí o konci světa a vzkříšení, které bude následovat. Korán velmi podrobně popisuje muka pekelná i rajskou blaženost. Druhým sloupem je modlitba (salat). Muslimové se modlí 5× denně, modlitby předchází rituál omývání, očištění a jsou prováděny na zvláštním koberečku. Třetím sloupem je půst. Posty byly nejdříve rozloženy rovnoměrně během celého roku, ale po roztržce s židovskými obcemi Mohamed soustředil všechny půsty do devátého měsíce lunárního kalendáře – ramadánu, během něhož platí zákaz jídla, pití, kouření a pohlavního styku od východu do západu slunce. Čtvrtým sloupem je dobročinnost a včasné placení daní (zakát). Almužna je rozdělována mezi chudé a daň se platí ve prospěch společenství. Pátým sloupem víry je pouť do Mekky. Klade se jako povinnost alespoň jednou za život vykonat tuto pouť spojenou s návštěvou Kaaby, což je kamenná stavba s černým kamenem. Věřící projde řadou očistných obřadů, 7× obejde toto poutní místo, poté následuje obřad na planině Arafat, kamenování zlého démona. Vrcholným poutním obřadem je pak obětování zvířat. Dalšími posvátnými městy islámu jsou Medina a Jeruzalém, odkud se Mohamed podle legendy vznesl do nebe.

K muslimským obřadům a svátkům patří především Nový rok, poté výročí narození proroka, svátek posvěcení na konci měsíce ramadánu.

V islámu nacházíme řadu kultovních předpisů, které se týkají konzumace jídla. Jsou zde striktní zákazy pojídání zdechlin, krve, vepřového masa, nerituálně zabitých zvířat. Také platí zákaz pití vína, který byl zaveden

dodatečně. Mohamed vnáší do islámu mnoho mravních pravidel – např. nezabíjet děti, především dcery, z obavy před zchudnutím, nedopouštět se cizoložství, nezabíjet bez důvodu, měřit a vážit správnými mírami, neubližovat sirotkům, nebýt domýšlivý, vyhýbat se špatné společnosti.

Některé kmenové zvyky si přesto uchovaly svou platnost – třeba neodstranil krevní mstu za zabití, ale omezil ji s doporučením využití výkupného, s ustanovením, že krevní msta může být vykonána jen na skutečném pachateli a ne na kterémkoli členu rodiny. Nové pojetí vnesl do pojetí trestu za krádeže, které jsou podle muslimského kodexu trestány useknutím ruky. Přísný trest dle Koránu je za cizoložství – oba provinilí mají dostat 100 ran holí, ovšem pokud provinění bude dokázáno čtyřmi svědky. Velká pozornost je věnována rodinným vztahům. Například zákaz sňatku mezi blízkými příbuznými, ustanovení čekací doby pro vdovy a rozvedené, povolení čtyř žen jako legálních manželek. Ovšem je povolen mít neomezený počet otrokyň a jednoduchý rozvod. Postavení ženy je dle Koránu o stupeň níže než mužovo. Ženám Korán doporučuje skromné a cudné vystupování, z textu Koránu jednoznačně neplyne tradiční požadavek na zahalení obličeje žen. Velmi podrobně jsou v Koránu zpracovány předpisy o dědictví, zákazu lichvy. Zvláštní kapitolu představuje džihád – svatá válka. Příkazy Koránu nejsou zcela jednoznačné a umožňují různé výklady a přístupy. Věřící jsou sice vyzváni, aby bojovali proti nevěřícím a těm, kteří bojují proti nim. Přikazuje se dokonce zabít ty, kteří uctívají více Bohů. Židé a křesťané, kteří se nepodrobí, mají platit daně.

V islámu je silný aspekt fatalismu. V rukou Božích jsou osudy všech lidí a Bůh všechno řídí. Kromě Boha figurují v islámu ještě tři druhy nadpřirozených bytostí – andělé, džinové a satané.

Dělení islámu

Velmi brzy po Mohamedově smrti se islám rozdělil do dvou proudů – sporným bodem byla otázka následnictví chalifského stolce. **Sunnité** odmítají tvrzení, že chalífou, totiž nástupcem Mohameda, má být potomek z prorokovy rodiny. Tento spor se promítl do otázky způsobu, jímž se projevuje Boží vůle. Sunnité považují za výchozí společenství, ze kterého vyšel podnět k vydání sunny. Korán sunnité chápou doslovně, nehledají v něm skrytý smysl. K této větvi patří přibližně 90 % všech věří-

cích. Druhé křídlo islámu – **šíité** – prosazují názor, že nástupcem proroka má být někdo z jeho rodiny. Prvním chalífem měl být bratranec Alí, na jeho podporu byla založena tzv. Šíat Alí, totiž strana Alího, která se ho snažila dosadit na stolec. Ten se sice stal chalífou, ale záhy byl zavražděn rovněž jako jeho syn Husain. Boží vůle je podle jejich názoru odhalována na podnět učitele islámu – imáma. Imámové jsou považováni za potomky Alího, Mohamedova synovce (Mohamed nezanechal mužské potomstvo). Podle mínění šíitů Alí ovládal tajné učení a zvláštní výklad Koránu, které pak předal svým žákům imámům. I tato větev se dále štěpí na tři větve. Zajdité z Jemenu jsou přesvědčeni, že dynastie imámů stále pokračuje. Šíité sedmi imámů (Ismaelité) jsou přesvědčeni, že dynastie skončila sedmým imámem Ismailem. Šíité dvanácti imámů (převážně v Íránu) tvrdí, že dynastie skončila dvanáctým imámem. Dvě poslední skupiny shodně věří v příchod tzv. skrytého imáma Mahdiho. Jejich teologové (mudžáhidové) jsou současně považování za mluvčí skrytého imáma. V muslimském prostředí mají obrovskou autoritu. Kromě oficiálních křídel islámu existuje i tzv. islám lidový či bratrstev.

Muslimská mravnost má silný sociální a etický důraz. Náboženská obec není oddělena od světské společnosti. Svoboda, mravní zásady se mohou zároveň stávat i zákony některého státu. Svoboda jiných náboženství je téměř vždy omezena.

Islámská rodina je soudržná, dospělý člověk je povinen se starat o své zestárlé rodiče. Též obchodní vztahy jsou regulovány morálkou a náboženským právem.

Muslimská obec není centralizovaná, každá větev má svou tradici. V islámu v zásadě neexistuje kněžský stav, funkce duchovního a světského představeného někdy splývají. Pokud má člověk teologické vzdělání, označuje se výrazem uláma nebo mulla a jeho úkolem je vést a usměrňovat lidi. V mešitě je předsedající modlitbě označován výrazem imám. Kázat může kdokoli, kdo má vzdělání. Složitější hierarchii obce mají šíité.

Novodobé dějiny

Islám v minulém století prodělal určitý vývoj, který byl ovlivněn proniknutím velkého množství muslimů do západních států. Na začátku muslimové přicházejí jako obchodníci, jako poddaní koloniálních zemí, uprchlíci ze svých zemí a také jako pracovní síla, která následně doveze i svoje rodiny.

Problém nedostatečné integrace v hostitelských zemích měl za následek vyčleněnost muslimských komunit, jejich marginalizaci, která je také spojena s různými sociálními problémy. Druhé a třetí pokolení přistěhovalců se pokouší hledat svou identitu v nostalgickém obracení ke svým náboženským kořenům. Mladé pokolení muslimů, obzvláště v sociálně znevýhodněném prostředí, je náchylné k přijímání rigidních podob islámu. Sociální vyloučení a stigmatizace mládeže muslimského původu se staly prostorem, do kterého vstoupila *ideologie fundamentálního islámu*. Můžeme rozlišit tři formy islámského obrození v Evropě: džihádismus, pietismus a umírněný islamismus.

Za finančního příspěvku vahhábistické Saúdské Arábie je od 60. let minulého století šířeno do celého světa hnutí, které hlásá návrat ke způsobu života předků (salaf), tzn. Mohameda a prvních čtyř kalifů. Proti pluralitě různých tradic, které v islámu můžeme zaznamenat, je prosazován model každodenního chování, který si činí nárok *být univerzální*, což znamená závazný, pro všechny muslimy. Tento univerzální model se staví do opozice ke kultuře tradičních islámských společností a samozřejmě jako protipól moderní evropské kultury.

Prosazování tohoto modelu chování se dále krystalizuje do tří odnoží:

Džihádistická větev vznikla propojením politicky konzervativního vahhábismu s politicky radikálním křídlem Muslimských bratří. Syntéza obou směrů byla ideologickým východiskem muslimských internacionalistů v Afghánistánu 80. let (válka proti Sovětskému svazu). Hlásá ozbrojený džihád jak proti bezvěrcům, tak proti středovýchodním odpadlíkům od pravé víry (také proti proamerické Saúdské Arábii). Své příznivce vyzývá, aby se chopili zbraní, šli bojovat na frontovou linii mezi příbytkem islámu (dár al-islám) a příbytkem nevěřících (dár al-kufr). Tito bojovníci pak bojují ve vojenských konfliktech, kde se jedná o muslimy (Bosna, Čečensko, Irák atd.). Dle nich se mají vojáci v bojích osvědčit, aby byli schopni v případě potřeby zaútočit i v srdce Evropy či Ameriky. Nejviditelnějším představitelem tohoto proudu se stala Al-Káida po 11. září 2001. Jiné organizace jsou svým programem Al-Káidě blízké až na to, že odkládají svatou válku (tzv. *malý džihád*) do budoucna, až bude společenství věřících (umma) dostatečně silné a její příslušníci dostatečně ctnostní. Z hlediska západních států některé větve představují bezprostřední bezpečnostní hrozbu, v každém případě představují zároveň hrozbu sociální

soudržnosti. Odmítají totiž občanskou integraci a hlásají segregaci muslimů do uzavřených komunit ctnostných. Džihádističtí salafisté pojímají „příbytek nevěřících" víceméně automaticky jako oblast války.

Pietističtí salafisté odmítají násilí, avšak hlásají nutnost radikálně se postavit evropskému (tedy bezvěreckému) způsobu života a striktní dodržování každodenních praktik islámu (modlitby 5× denně, zahalování žen, jídlo halal, zákaz alkoholu). Toto hnutí pojímá „příbytek nevěřících" jako „příbytek smlouvy" (dár al-solh), totiž jakýsi prostor, který umožňuje pokojnou koexistenci. Ta je podmíněná smlouváním a schválením určitých dohodnutých pravidel spolužití s ne-muslimy. Stojí ovšem za zmínku i to, že jakýsi myšlenkový přechod z jedné myšlenkové skupiny do druhé je velmi snadný. Vzpomeňme si na případ Bin Ládina, který v roce 2004 navrhl Evropanům mír, tedy proměnu evropského území z oblasti války na příbytek smlouvy pod podmínkou, že všechny evropské země stáhnou svá vojska z Iráku. Pietismus má podobu sektářsko-náboženského hnutí, totiž hnutí, které má silnou tendenci uzavírat se. Džihádismus má podobu politicko-násilného hnutí. Není vyloučen ani přechod mezi těmito dvěma křídly.

Třetí odnoží je **umírněný islamismus**, který si žádá veřejné uznání. Chce veřejně prosazovat islámské hodnoty, zároveň však respektuje i pluralistický rámec západních společností. Tito umírnění islamisté se snaží usadit ve veřejném prostoru. Jejich představitelé se rozhodli přestat považovat Evropu za zemi nevěřících a začali ji považovat za zemi islámu (dár al-islám). V Evropě různé organizace tohoto hnutí zastřešuje Federace islámských organizací v Evropě se sídlem v Londýně. Podle Gillese Kepela začali evropští umírnění islamisté zaplňovat ideologické prázdno slábnoucí levicové ideologie. Zaměřují se na chudou mládež a nabízejí jí sociální služby, možnost studia. Umírnění islamisté se nabízejí vládám jakožto zprostředkovatelé ve vztahu k muslimské populaci. Samozřejmě jsou schopni řešit konflikty a sociální situace chudých muslimů, na druhou stranu se tímto způsobem spolupráce islamisté legitimizují jako reprezentanti a mluvčí všech občanů muslimského původu.

Muslimové v České republice

V ČR působí v současné době muslimská komunita čítající přibližně 20 000 členů.

Podle sociologického výzkumu o životě muslimů v Česku zveřejněného Ministerstvem vnitra ČR v roce 2007 žilo tehdy v Česku 11 235 muslimů, přes dvě třetiny z nich pocházely z turecké a arabské sunnitské větve. Dle posledního sčítání lidu v roce 2011 se k islámu přihlásilo 3 358 osob. Největší část imigrantů pocházela z Iráku, Jemenu, Sýrie, Egypta, Libye, ale i z Afghánistánu nebo Bosny a Hercegoviny. Téměř všichni muslimové v Česku jsou sunnité.

Podle země původu (data z roku 2009) jsou v ČR zastoupeny následující subcivilizace muslimů:

- turkická sunnitská (67,9 %) – Albánie, Ázerbajdžán, Čečensko, Bosna a Hercegovina, Bulharsko, Gruzie, Kazachstán, Kyrgyzstán, Makedonie, Srbsko, Černá Hora, Turecko, Turkmenistán, Uzbekistán;
- arabská sunnitská (21,9 %) – Bahrajn, Irák, Katar, Kuvajt, Libanon, Jemen, Jordánsko, Omán, Palestina, Saúdská Arábie, Spojené arabské emiráty, Sýrie, Alžírsko, Egypt, Libye, Maroko, Niger, Senegal, Tunisko;
- indoárijská sunnitská (5,8 %) – Afghánistán, Bangladéš, Pákistán;
- perská šíitská (2,4 %) – Írán, Tádžikistán;
- indomalajská sunnitská (2 %) – Indonésie, Malajsie.

Islámská centra se nacházejí hlavně v Praze a Brně, dále v Teplicích, Hradci Králové, Liberci, Plzni, Karlových Varech a v obci Kolová (okr. Karlovy Vary). Náboženský život se odehrává především ve dvou mešitách v Praze a v Brně, spravovaných kulturními nadacemi s názvem Islámská nadace v Praze a Islámská nadace v Brně. Čeští muslimové svou činnost vyvíjejí pod záštitou těchto organizací: Svaz muslimských studentů, Ústředí muslimských obcí, Muslimská unie a Svaz islámských kulturních center v Praze.

Kritika islámu se v Česku projevuje například odmítáním jeho vnějších projevů, jako je zahalování muslimských žen, nebo odporem k výstavbě mešit (teplická a orlovská mešita). Nárůst antiislamismu se projevil vzestupem iniciativy „Islám v České republice nechceme“ a také v politických programech některých politických stran (Svoboda a přímá demokracie Tomia Okamury nebo Národní demokracie Adama Bartoše).

Kontrolní otázky a úkoly:

1. *Jaké je postavení islámu v ČR?*
2. *Jaké je základní dělení islámu?*
3. *Jaké proudy převažují v islámu v novodobých dějinách?*
4. *Jmenujte některé z kultovních předpisů.*
5. *V co věří muslim?*

Použitá a doporučená literatura

1. DEMJANČUKOVÁ, D. (2003). Teorie a dějiny náboženství. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 176 s.
2. GEBELT, J. a kol. (2016). Ve stínu islámu. Menšinová náboženství na Blízkém východě. Praha: Vyšehrad, 440 s.
3. HILLENBRANDOVÁ, C. (2017). Islám. Historie, současnost a perspektivy. Praha: Paseka, 301 s.
4. KOLEKTIV AUTORŮ (2015). Kniha náboženství. Praha: Euromedia, 352 s.
5. KÜNG, H. (2015). Po stopách světových náboženství. Praha: CDK. 306 s.

5 Buddhismus a jeho vliv na tradice i zvyky cizinců (sociokulturní charakteristiky)

Klíčová slova: *Buddha; buddhismus; čtyři vznešené pravdy; Dharma; Siddhártha Gautama; nirvána; sangha; théravádový buddhismus; ušlechtilá osmidílná stezka; vadžrajána*

Úvod

Buddhismus je náboženství, které se rychle šíří mezi obyvateli západního světa. Na západě se toto náboženství označuje jako buddhismus, v původních jazycích se mluví třeba o Buddha dharma, tedy o Buddhově zákoně či řádu. Být buddhistou neznamená být příslušníkem nějaké buddhistické náboženské organizace. Všichni, kdo přijali Trojí útočiště a Pět mravních zásad, mohou být teoreticky považováni za členy sanghy. Ale prakticky se to týká jen mnichů, mnišek a laiků s vybranými sliby. Často se zpochybňuje i označení buddhismu jakožto náboženství, neboť osobní Bůh stvořitel v něm nehraje žádnou roli a bohové jsou zmiňováni spíše okrajově. Nejspíše je vhodné buddhismus označovat jako neteistické náboženství.

Dějiny

Počátky buddhismu spadají do 6. st. př. n. l. a jsou spojené s protestem pokrokově smýšlejících skupin indické společnosti proti jejímu rozdělení na varny. Dle tradice je za zakladatele buddhismu považován Siddhártha Gautama. Podle ustálené legendy se měl narodit v Lumbini na území dnešního Nepálu. Zprávy o jeho životě čerpáme především z théravádového kánonu, který byl sestaven 400 let po jeho smrti. Traduje se také, že si nepřál, aby jeho kázání byla zapisována. Nepřál si také, aby byl považován za boha či nadpřirozenou bytost. Když se ho ptali, kým je, odpověděl: „Jsem probuzen.“ Siddhártha Gautama měl být synem míst-

ního vládce. Narodil se se znaky, které podle výkladu brahmánů značily, že před ním stojí dvojí možná životní cesta. Buď se stane velkým vládcem, nebo přispěje k překonání utrpení. Když jednou jako mladý opustil palác, poznal za jeho hranicemi různé formy utrpení. Probudil se v něm soucit s trpícími a rozhodl se hledat pro sebe i pro jiné bytosti cestu z koloběhu života. Cesta, kterou mu ukázali hinduističtí asketové, ho nedovedla k cíli, postupoval proto vlastní cestou, která je označována za umírněnou nebo střední cestu a dospěl k probuzení, stal se Buddhou, tedy probuzeným. Poznání, ke kterému došel, sděloval jiným. Vytvořil kolem sebe okruh žáků, kteří na sebe vzali mnišské závazky, vzdali se všeho. Toto společenství se jmenuje sangha. Nauku a praxi, kterou lidstvu Buddha přinesl, se označuje dharma (zákon, řád). Trojice Buddha, dharma a sangha se označuje jako „tři klenoty". Kdo si tyto tři klenoty vezme za své, formálně se stává buddhistou.

Posvátné texty

Buddhova nauka se dlouho předávala ústně, první písemné zmínky jsou ze 4. století. Nejstarší písemná podoba nese název pálijský kánon a je napsána v jazyce pálij. Název celého souboru je Typitaka – Tři koše. Je to rozsáhlé dílo, které je členěno do tří sbírek. Vinajapitaka uděluje pokyny ohledně mnišského života, Suttapitaka jsou disputace Buddhy s mnichy a Abbidhammapitaka je rozbor duševních pochodů při meditaci. Různé jazykové mutace jsou zachovány spíše fragmentárně.

Dělení

Z velkého množství buddhistických směrů zbyl jižní buddhismus, který se drží pálijského kánonu. V tomto směru se neklade velký důraz na obřady, nezdůrazňují se náboženské aspekty praxe. **Théravádový buddhismus** je rozšířen na Srí Lance, v Kambodži, Laosu, Vietnamu a Thajsku, kde je státním náboženstvím. Théraváda (sans. Sthaviraváda) doslova znamená „učení starších", čímž je míněno starší či původní učení či praxe. Jedná se o nejpůvodnější živou formu buddhismu. Tato forma buddhismu je dříve literárně fixována v pálijském kánonu. Původní učení je zachováno ve formě sutt (súter) v Páli, které jsou neměnné, a k nim doplňujících komentářů a podkomentářů. Théraváda je někdy stoupenci mahájány a vadžrajány nesprávně označována jako hínajána („malý

vůz"), jelikož přibližně od 1. století n. l. tímto názvem byly označovány všechny starší školy indického buddhismu, které odmítaly přijmout nově vznikající směr buddhismu. Jak z hlediska nauky, tak i z historického hlediska je řazení théravády mezi hínajánové školy značně sporné.

V současné době se k théravádě hlásí více než 100 miliónů lidí po celém světě a čím dál více stoupenců získává i v USA, Velké Británii a Austrálii.

Historicky najdeme velké množství různých škol, které dnes ale již nemají přímé pokračování. Někteří mluví spíše o hínajáně (malém vozidlu). Dalším směrem, který se opírá o spisy, které byly napsány v sanskrtu, je mahájána (velké vozidlo). Kdysi míval tento směr své slavné tisícileté období v Indii, dnes se k němu hlásí tak 1 % obyvatel. Tato verze buddhismu je rozšířena na sever od pravlasti buddhismu, zejména v Číně, kde koexistuje s čínským národním náboženstvím, na Korejském poloostrově a také v Japonsku. Vlivem taoismu vzniká škola čchan, v Japonsku známá jako zen.

Zvláštní variantou severního buddhismu je **vadžrajána** (démantové vozidlo), která je rozšířena v Tibetu, Nepálu, Ladaku, Mongolsku, Sikkimu a také v Rusku. Tento směr je také označován jako **lamaismus**. Společný základ všech buddhistických škol vyjadřuje Rozprava o roztočení kola zákona, kterou měl přednést Buddha jako první kázání po svém probuzení.

Obsah víry

Nejkratší formulka Buddhovy filozofie je o třech charakteristikách všeho existujícího; z ní lze vyjít při nárysu jeho obrazu světa a člověka:

1. Všechny jevy jsou pomíjivé.
2. Všechny jevy přinášejí utrpení.
3. Veškeré bytí je iluzorní jako sen.

Učení Buddhy bylo motivováno úsilím o vysvobození člověka z utrpení z nekonečného koloběhu zrození a smrti. Ve středu jeho učení je proto praxe, která osvobozuje od narození a smrti nebo umožňuje lepší zrození či uvědomělý, blažený život. Vždy šlo o vysvobození z nevědomého egoismu.

Buddha se distancoval od těch, kteří vytvářeli intelektuální teorie o smyslu a podstatě světa. Srovnával lidi, kteří se zamýšleli nad děním

kolem sebe, se slepci, z nichž se každý dotýká slona na jiném místě, a pak se dostávají do sporu o pravém tvaru zvířete: Jeden posuzuje slona podle ocasu, kterého se dotýkal, druhý podle nohy, další podle ucha. Podle tohoto podobenství je každá interpretace světa a člověka iluzorní a je jen promarněným časem. Kdo o tom přemýšlí, ocitá se v zajetí svých názorů.

Buddha radil těm, kdo hledají, aby nepřijímali nic jen na základě slepé víry či autority druhého, nýbrž aby sami prodělali vlastní zkušenost, hledali a usuzovali, zda daná zkušenost odpovídá nebo neodpovídá jejich nejniternější vlastní. Jelikož všechny jevy jsou iluzorní stejně jako sen, jsou také pomíjivé jako sen. Proto bylo pro Buddhu důležité vymanit se z neustálého koloběhu iluzorní existence.

Cestu vedoucí k osvobození Buddha formuloval v tzv. ušlechtilé osmidílné stezce: pravé pochopení, pravé myšlení, pravou řeč, pravé jednání, pravý život, pravé úsilí, pravou bdělou pozornost a pravé soustředění. Podle mínění théravádových škol vede tato stezka ke vstoupení do proudu, k jedinému návratu, k nenávratu nebo ke stavu vysvobozeného arahata (praktikující, který dosáhl nirvány). Ten, kdo vstoupil do proudu, se nachází na jisté cestě k vysvobození a je v bezpečí před zrozením ve světech pod lidskou úrovní existence, tedy ve světech intenzivního utrpení. Po několika znovuzrození bude dokonale osvobozen od žádosti, nenávisti a zaslepení. Ten, kdo se již nevrátí, se po smrti dostane do světů zvaných „čistá území", kde uskuteční nirvánu. Arahat dosáhl tohoto cíle již v tomto životě. Tyto různé stupně pravděpodobně podstatně přispěly k úspěchu Buddhovy nauky. Stát se arahatem vyžadovalo přijmout životní podmínky mnicha (bhikšu), který se jako Buddha vzdal majetku a vztahů. Mnozí stoupenci, kteří byli vázáni majetkem a vztahy, mohli například usilovat o vstoupení do proudu, a být si tak jisti budoucím vysvobozením. V dalším vývoji buddhismu měly velký úspěch školy nabízející způsob výcviku, který zaručoval možnost duchovního snažení i laikům, kteří žili rodinným životem.

Ušlechtilá osmidílná stezka, která vede ke konečnému vysvobození, tvoří poslední z tzv. **„Čtyř vznešených pravd"**, které lze považovat za základ filozofie buddhismu. Čtyři vznešené pravdy jsou:

- existuje utrpení;
- existuje příčina utrpení;

- utrpení je možné ukončit;
- existuje cesta vedoucí k zániku utrpení (neboli Ušlechtilá osmidílná stezka).

Gautama ustanovil pro všechny své stoupence **pět základních pravidel**:

1) zdržet se zabíjení a zraňování živých bytostí;
2) zdržet se braní věcí, co nejsou dávány (nekrást);
3) zdržet se nesprávného sexuálního chování;
4) zdržet se zraňující a nepravdivé mluvy (nelhat, nepomlouvat, nemluvit zbytečně, ...);
5) zdržet se zneužívání omamných prostředků.

Projevy víry

Snahu držet se v životě těchto zásad doplňuje poukazem na potřebu rozvíjení dvou důležitých vlastností – mettá (bezpodmínečná přátelská laskavost) a karuná (soucítění), k tomu patří také neustálá meditační praxe. Tato meditace ovšem není jakýmsi přemýšlením o náboženských či filozofických pravdách, nejčastěji jde o pozorné sledování dechu, které zklidňuje mysl a tak rozvíjí ostrost vnímání.

V různých školách pro mnichy platila ještě další pravidla. Formulace i počet základních pravidel se může v jednotlivých školách lišit, ale v podstatě se vždy jedná o rozvedení nebo přizpůsobení novým podmínkám výše vyjmenovaných základních zásad, proto lze říci, že těchto pět pravidel tvoří základní životní zásady každého buddhisty.

Raný buddhismus předpokládá opuštění všech světských forem života. Jedná se vlastně o zánik manželství a celibát mužů a žen. V dalším vývoji, kdy dochází k rozdělení na théravádu a mahájánu, se tento požadavek modifikuje. Manželství je akceptováno, zakázán je předmanželský a mimomanželský sex. Kromě toho si někteří buddhisté ukládají přísnější omezení – jídla, zdržování se zábav, nezdobí se šperky ani květinami (kosmetikou), zříkají se spaní na pohodlném lůžku. Přívrženci Buddhy odmítají hmotné statky, žijí jen z almužen.

Kontrolní otázky:

1. *Jak se projevuje buddhistická víra?*
2. *Jak zní pět základních pravidel, které formuloval Gautama?*
3. *Co vede ke konečnému vysvobození?*

Použitá a doporučená literatura

1. DEMJANČUKOVÁ, D. (2003). Teorie a dějiny náboženství. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 176 s.
2. KOLEKTIV AUTORŮ (2015). Kniha náboženství. Praha: Euromedia, 352 s.
3. KÜNG, H. (2015). Po stopách světových náboženství. Praha: CDK, 306 s.
4. ŠTAMPACH, O., I. (2008). Přehled religionistiky. Praha: Portál, 240 s.
5. WAARDENBURG, J. (1997). Bohové zblízka: Systematický úvod do religionistiky. Brno: Masarykova univerzita, 163 s.
6. WERNER, K. (2008). Náboženské tradice Asie. Praha: CAD Press, 400 s.

6 Hinduismus a jeho vliv na tradice i zvyky cizinců (sociokulturní charakteristiky)

Klíčová slova: *áranjaky; Bhagavadgíta; Brahma; bráhmany; hinduismus; jóga; karman; Mahábhárata; samsára; Šiva; upanišady; varna; védy; Višnu*

Úvod

Hinduismus je po křesťanství a islámu třetí nejrozšířenější náboženství na světě, které má téměř jednu miliardu následovníků. Na rozdíl od běžné představy není hinduismus jedním náboženstvím, ale velkou skupinou navzájem propojených vyznání. Označení hinduismus byl zaveden na Západě jako zastřešující pojem. Hinduismus je nejvíce rozšířen v Indii, Nepálu, na Bali a Mauriciu. Patří k nejstarším praktikovaným náboženstvím s kořeny sahajícími daleko před 1. tisíciletí př. n. l.

Název hinduismus pochází od perských muslimů, kteří pronikli kolem r. 1000 po Kristu do Přední Asie. Hinduismus označuje tedy náboženství vyznávané tamějším obyvatelstvem až po současnost, ač se dějiny velkých náboženských tradic Indie vyznačují hlubokými proměnami.

Hinduismus není možno považovat za náboženství v evropském, teistickém smyslu (jako například judaismus, křesťanství, islám), nýbrž je to dharma, způsob bytí, života, založený na určité filozofii.

Dějiny

Hlavní období hinduismu jsou:

- **Védismus** – asi v době mezi 12.–9. st. př. nl..; tehdy vznikla sbírka textů zvaná védy, dodnes základní texty hinduismu.
- **Bráhmanismus** – 11.–8. st. př. n. l.; je to doba, kdy příslušníci nejvyšší kasty, bráhmani, sepsali na základě spekulace a kultovní praxe první významný výklad véd.

- **Období upanišad** – od 8. st. př. n. l., v němž se mísí árijské a předárijské náboženské formy (toto období se někdy nazývá starší hinduismus).
- **Hinduismus** – od 4. st. př. n. l.; doba, kdy byly ukončeny upanišady, kdy vznikají velké poklasické eposy Mahábhárata s epizodou Bhagavadgíta (zvanou též Gíta) a Rámájana a dochází k vytvoření velkých filozofických systémů.

Když dobu mezi upanišadami a začátkem filozofických systémů nazveme starší hinduismus, pak doba náboženské renesance po zániku indického buddhismu v důsledku islámských vpádů je období mladšího hinduismu, zatímco moderní hinduismus je doba, kdy především od 19. století došlo k výměně myšlenek mezi Indií a Evropou.

Obsah víry

Indické myšlení je značnou měrou vázáno na tradici, která se opírá o staré védské písemnictví. Propojení s místní kulturou člověku ze Západu velmi ztěžuje pochopení různých nuancí myšlení. Indické systémy chtějí ukázat především výslovně praktickou cestu, chtějí být návodem, jak správně žít. Oproti většině evropských pojetí indičtí myslitelé přikládají rozumovému poznání pouze podřízený význam. Vždy zdůrazňují, že pravda je za hranicemi rozumu, že lze tuto pravdu postihnout spíše cítěním, intuicí. Pro západního člověka to vypadá spíše jako agnosticismus. Pozoruhodnou vlastností indických myslitelů je jejich velká tolerance mezi jednotlivými hnutími a osobnostmi. Dalším rysem je velký sklon k podceňování pozemských věcí, odvrat od činného života. S tím také souvisí patrně vztah k dějinám. To je něco, co bude později v buddhismu nově reinterpretováno jako něco, co ztrácí svůj smysl, něco bezvýznamné. Velmi bude zdůrazněna iluzornost světa a veškerého dění v něm.

Hinduistou není možné se stát, musíte se jím narodit. Základní myšlenkou je koloběh zrození – reinkarnací, skrz něž poznáváme různé aspekty světa. Slovo **samsára** označuje pomíjivost všeho, co žije ve světě. Živé bytosti neprojdou cestu od narození ke smrti jen jednou provždy, ale to, co určuje existenci (duše), prochází různými existencemi jako zvíře nebo jako člověk v různých kastách. Stupeň každé existence je přitom určován podle karmanu (= hodnocené skutky) předchozí existence. Vyvstává požadavek osvobození ze samsáry.

Jiným základním článkem víry, který ovlivňuje hinduistickou etiku a chování, a jedním z nejpodstatnějších, je učení o karmanu. Je to zásada, že každý čin má své následky, ať už pozitivní, nebo negativní; karman určuje každé bytí stěhující se neboli převtělené duše.

Hinduista věří, že každá osobní duše, *džíva* neboli *prána*, prochází mnoha převtěleními a možná „peklem". Musí usilovat o splynutí s „Nejvyšší skutečností" nazývanou také **brahman**.

Jaký je tedy konečný cíl člověka podle hinduistické víry? Dosáhnout **mókši**, což znamená osvobození nebo propuštění z bolestného kolobě-hu přerodů a různých bytí. Je to tedy únik z bytí.

Cesta k osvobození (**márga**) má v rozvinutém hinduismu tři základní formy:

1. **Karma márga**, cesta skutků, je nejnižší cesta. Věrnost v úctě k bohům, v rituálním díle oběti, v užívání správných slov modlitby a v etickém jednání je cesta, která otvírá uzavřený kruh karmanu.
2. **Džňána márga**, cesta poznání, vychází z toho, že poslední příčinou vytváření karmanu je nevědění (avidjá) a že osvobození může přinést poznání poslední všeobecné jednoty ve smyslu átman = brahman. Nejedná se o poznání logicko-pojmové. Toto poznání musí být naopak kontemplativní, získané praxí, často pod vedením učitele (guru). K tomu pomáhá jóga, metodické úsilí, které vede ke sjednocení s nejvyšším. Klasickým dílem jógy jsou jógasútry, připisované Pataňdžalimu z 5. st. n. l.
3. **Bhakti márga**, cesta láskyplné oddanosti a uctívání, se těší na základě Gíta zvláštní oblibě u lidu. Jde tu o touhu dospět do rukou nejvyšší bytosti a sjednotit se s ní. Nejvyšší bytost je často osobním bohem.

Bohové, bůh, božské

V době bráhmanismu panteon, který dosud převládal, ustupuje a do popředí se dostávají především Višnu a Šiva. Ti jsou uctíváni v rozsáhlých částech Indie dodnes buď společně – pak většinou ještě s třetí postavou, Brahmou, jako Trimúrti (= trojice – avšak v Indii existují vedle tří podob božského také čtyři nebo více podob), nebo jednotlivě jako nejvyšší bytost.

Brahma, zosobnění neutrálního brahmanu, je tvůrce a pán vesmíru, potom však ustupuje v jakémsi deistickém pojetí boha a tím ztrácí po-

pularitu a úctu. Je mu ve skutečnosti zasvěceno jen málo chrámů, přestože je nazýván jako Brahma stvořitel.

Višnu, zachovatel a ochránce vesmíru, zosobňuje svým způsobem brahman a stává se všudypřítomným pomocníkem. Zvláštní způsob Višnuovy pomoci se spojuje s naukou o avatárech, tj. sestoupení Višny v podobě nějaké bytosti. Višnu se na Zemi inkarnoval devětkrát, mezi jinými jako Krišna, Gautama Buddha a Ráma, hrdina Rámajány. Višna má manželku Šrí nebo Lakšmí.

Šiva, také běžně nazývaný Mahéša (Nejvyšší pán) a Mahádéva (Velký bůh), je druhý největší bůh hinduismu, a uctívání zaměřené na něho se jmenuje šivaismus. Šiva, velký proměnitel věcí, v sobě spojuje protikladné prvky. Je bůh zkázy a plození, přemožitel smrti a prostředník spásy, bůh tance a meditativního ponoření. Podobně je tomu s jeho manželkou, která je uctívána jako Umá, Durgá, Párvatí nebo Kálí a ztělesňuje Šivovu moc a sílu (šakti).

Tendence shrnout všechno ve výsledné Jedno se pak realizuje především v prostoru spekulace upanišad. Řeč o brahmanu jako základní nosné síle kosmu sahá až k nejstarším textům véd. Avšak upanišady sbližují brahman a átman tak, že nakonec dochází k výpovědi o jejich totožnosti.

Neosobnost brahmanu nesmíme chápat absolutně. V pozdějších dějinách v náboženské praxi se neustále spojuje osobní idea Pána (Íša = Íšvara), nejvyššího boha s neosobní ideou brahmanu. Tendence ke ztotožnění neosobního brahmanu jako posledního božského Jednoho s nejvyšším osobním bohem vycházejí z Bhagavadgíty. Tam je teisticky pojaté nejvyšší Jedno vybaveno rysy brahmanu, brahman je tedy ztotožňován s božským Krišnou – Bhagavatem.

Posvátné texty

Písemný základ hinduismu tvoří **védy**, které vznikly v období 1500–400 př. n. l. – Rgvéd, Sámavéd, Jadžurvéd a Atharvavéd. Jde o spisy určené pro kněze a jejich pomocníky k přinášení obětí a vzývání bohů. Součástí véd jsou také **upanišady**, hovořící o splynutí duše a boha. Mezi věřícími je velmi oblíben epos **Mahábhárata** (Velká válka Bharatovců) pojednávající o válce mezi Kuruovci a Pánduovci. Obzvláště jeho část zvaná **Rámájana** (Činy Rámovy) – hrdinný Ráma na cestě za vysvobozením své ženy Síty z rukou mocného démona Rávany – je častým námětem divadelních her

a tanců. Další součást Mahábháraty **Bhagavadgíta** (Zpěv vznešeného), filozofický rozhovor mezi Krišnou, vtělením boha Višnu a pochybujícím bojovníkem Ardžunou, je považována za jeden z nejdůležitějších náboženských textů lidstva.

Projevy víry

Všeobecně známou stránkou hinduismu je **varna** neboli kastovní systém, který dělí společnost do příslušných tříd. O čtyřech základních kastách (varny) je zmínka už ve Rgvédě 10,90. Tam jsou začleněny do hierarchického řádu kosmického světa. Podle hinduistické mytologie existovaly původně čtyři hlavní kasty, založené na částech těla Puruši, praotce lidstva.

Čtyři společenské třídy Hindů stojí v čele lidstva:

1. bráhmani – kasta kněží;
2. kšatrijové – kasta bojovníků;
3. vaišjové – kasta středního stavu – rolníci a měšťané;
4. šúdrové – kasta služebnictva.

Mimo tento systém pak existovala i další kasta – pariové (zapuzení) – nejnižší, ze kterých vzešli tzv. nedotknutelní (dalitové), pokládaní za nečisté.

V rámci jednotlivých varen existuje ještě podrobnější rozdělení na kasty, např. kasta hrnčířů, zlatníků apod. Právo vykonávat náboženské rity mají jen bráhmani. Ale všechny tři vyšší kasty smějí studovat védy a poslouchat slovo véd. Čtvrtá kasta je z toho vyloučena, ale přece jen má výhodu v tom, že není odsouzena do stavu bez kasty. Během času se příslušnost ke kastě spojila s naukou o karmanu a znovuzrození, takže má pro hinda velký význam, neboť souvisí s vysvobozením ze sledu znovuzrození, a tak s konečným naplněním smyslu života.

V Indii se tedy člověk rodí do přísného kastovního systému a není takřka úniku. Průměrný hinduista však ani únik nehledá. Pohlíží na své zařazení jako na svůj předurčený, nevyhnutelný životní úděl, který je důsledkem jeho činů v předešlém životě, neboli karman. Během doby se kasty rozmnožily tak, že odpovídaly snad každému povolání a řemeslu v indické společnosti. Tento starobylý kastovní systém, který udržuje každého

na jeho společenském místě, je ve skutečnosti také rasový a „obsahuje různé rasové typy od toho, který je známý jako árijský (se světlou pletí), až po předdrávidské kmeny (s tmavší pletí)“. Definitivně se s kastovním systémem rozžehnal až buddhismus.

Vazba na védy a na kasty tvoří základní pilíře hinduismu, ale v průběhu času se důraz přesouval z jednoho na druhý.

Kontrolní otázky:

1. *Jaká jsou hlavní období hinduismu?*
2. *Co jsou upanišady?*
3. *Dokážete popsat kastovní systém?*
4. *Co je to karman?*
5. *Jaké tři cesty k osvobození znáte?*

Použitá a doporučená literatura

1. DEMJANČUKOVÁ, D. (2003). Teorie a dějiny náboženství. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 176 s.
2. KOLEKTIV AUTORŮ (2015). Kniha náboženství. Praha: Euromedia, 352 s.
3. KÜNG, H. (2015). Po stopách světových náboženství. Praha: CDK, 306 s.
4. ŠTAMPACH, O., I. (2008). Přehled religionistiky. Praha: Portál, 240 s.
5. WAARDENBURG, J. (1997). Bohové zblízka: Systematický úvod do religionistiky. Brno: Masarykova univerzita, s. 163.
6. WERNER, K. (2008). Náboženské tradice Asie. Praha: CAD Press, 400 s.

7 Moderní náboženství a jeho vliv na tradice i zvyky cizinců (sociokulturní charakteristiky)

Klíčová slova: *alternativní religiozita; Ananda Marga; antikultovní hnutí; Boží děti; brainwashing; církev sjednocení; dianetika; grálové hnutí; hnutí Haré Kršna; křesťanská věda; martinismus; mormoni; nová spiritualita; rastafariánství; rosikruciánství; scientologie; sekta; svědkové Jehovovi; unitářství*

Vznik nových forem náboženství není výsadou moderní doby. Nová náboženství vznikala v různých dějinných epochách a také zanikala. Jak uvádí Lužný (1997), v dějinách dochází k neustálému vznikání a zanikání nejrůznějších náboženských proudů, ovšem existují určitá zlomová období, která mají za následek výrazné náboženské oživení. Současná nová náboženská hnutí jsou následkem širokého proudu sociokulturního protestu, který začal v 60. letech. V tomto období vzniká celá řada nových politických, ekonomických, sociálních a náboženských hnutí, která jsou stavěna na myšlence kontrakultury. Pro ně je charakteristické odmítání některých vzorců dominantní kultury rozvinutých industriálních společností a snaha o hledání různých životních alternativ. Na kulturní rovině se projevovala otevřenost vůči vlivům jiných kultur, třeba zájem o asijskou kulturu, kulturu přírodních národů, výrazný protestní charakter, netradiční prvky, nová hodnotová orientace, a to se odráželo na stylu života těchto jednotlivců. Dotýkalo se to třeba i nového alternativního vnímání tělesnosti a sexuality. Příkladem může být hnutí Boží děti (následně rodina lásky, rodina), jejíž zakladatel David Berg na základě údajného zjevení „zákona lásky" vybízel své stoupence k získání nových stoupenců tzv. laškovným rybařením, které zahrnovalo sexuální svádění potenciálních stoupenců třeba v nočních klubech za účelem přivedení k Bohu.

Samotný pojem moderní náboženství je třeba chápat ne jako něco modernějšího, lepšího, na rozdíl od toho, co už je zastaralé, ale tento pojem chce popsat různé náboženské směry, které patří časově do moderní doby. Termínů, které jsou v této souvislosti používány, je více. Každý z nich chce zdůraznit určitý aspekt sociologického jevu, který má svůj základ v některém z náboženství.

Od sedmdesátých let 20. století se v sociologické literatuře objevuje označení „nová náboženská hnutí". Toto označení však v sobě neslo nádech kontroverzně vnímaných náboženských skupin. Příkladem mohou posloužit hnutí Boží děti, Haré Kršna, Církev sjednocení, scientologie. Později se tento pojem rozšířil i na dříve vzniklé náboženské skupiny (svědkové Jehovovi a Církev Ježíše Krista Svatých posledních dnů), které vznikly v 19. století.

Vedle těchto pojmů se setkáváme i s označeními jako „alternativní religiozita", „netradiční náboženství", „nová spiritualita", „nová religiozita". K přívlastku nová musíme poznamenat, že tato nová hnutí se často odvolávají na nějaké „dávné" učení, které ale reinterpretují novým způsobem (např. Haré Kršna se chápe jako pokračovatel indického mystika z 16. století Chai Tai Jovi).

V literatuře najdeme návrh určit jako jakýsi oddělující časový úsek datum vzniku rok 1945 nebo 60. léta minulého století. Christopher Partridge, profesor Lancasterské univerzity, vyřešení této situace vidí ve způsobu označení těmito názvy skupin, které vznikly nebo nabyly významu až v průběhu 20. století (svědkové Jehovovi, theosofie).

Někteří však spíše zdůrazňují novost kontextu moderních společností, ve kterých vznikají nová hnutí. Zde bychom mohli mluvit o nových náboženstvích v moderní době. Vojtíšek (2007) označuje spíše taková náboženská hnutí, která ve společnosti nejsou zavedena (opačným příkladem by byli mormoni v USA). Najdeme i další návrhy, jak oddělit nová hnutí od těch starších, tradičních. V některých „nové" znamená rozlišení od staré podoby náboženství v kontextu nikoli nějaké „zvláštní" minulé tradice, ale naopak zlom, diskontinuitu.

Další metodologický problém je označení „náboženské". Musíme na tomto místě znovu promýšlet otázku spojenou s definicí náboženství. Řada náboženských hnutí (obzvláště mimo křesťanský okruh) by sebe sama tak vůbec neoznačila. Příkladem může být organizace Ananda Marga, která sebe vnímá spíše jako duchovní hnutí, které ukazuje cestu zdo-

konalení, přičemž pojem náboženství je pro ni něco překonaného. Další skupiny pak svoji nauku i praktiky zaštiťují používáním vědeckého jazyka s odkazem na vědecké poznatky, popisují svoji praxi jakožto terapeutické postupy. Typickým příkladem může být transcendentální meditace, jejíž praktiky prý měly umožnit soustředit se na procesy hlubinné mysli, což mělo člověka zbavovat stresu, zdravotních problémů, zlepšovat pozornost atd. Toho lze dosáhnout prostřednictvím techniky koncentrace za pomoci mantry, která je praktikujícímu individuálně předána při iniciačním rituálu. Toto hnutí nechtělo být vnímáno jakožto náboženství, nýbrž jako vědecky ověřitelný prostředek pro zlepšení zdraví, inteligence atd.

Opačným případem snažení se o veřejné vnímání můžeme pozorovat u scientologů, kteří se sami označují přímo jako církev nebo i náboženství. Scientologie na začátku formulovala myšlenky terapeutické metody označované jako dianetika. Na základě učení scientologie poskytuje postupy, které mají člověka zbavit negativních důsledků traumatizujících aspektů jeho minulých životů. To činí prostřednictvím kurzu, tzv. auditingu, v jehož rámci je používán přístroj zvaný e-metr. Terapeutickou metodu dianetiky rozšiřuje o religiózní učení o duchovní podstatě jedince (thetanu). Tento problém sebepojetí a sebeprezentace různých nových hnutí vedl holandského historika náboženství Jacquese Waardenburga k tomu, že hovořil o explicitních a implicitních náboženstvích. **Explicitní** jsou tedy taková náboženství, jež sebe vnímají a sebe prezentují svému okolí jakožto náboženství, naopak termínem **implicitní** jsou označena taková náboženská hnutí, jež se nepovažují či se neprezentují svému okolí jakožto náboženství. Pro studium nových hnutí se používaly různé klasifikace. Tyto se odvíjejí od zaměření výzkumu nebo analýzy autorů.

Typologie podle Roye Wallise

Jedna z možných, často uváděných typologií je typologie podle sociologa Roye Wallise, který založil svou typologii na třech základních typech:

- **přijímající svět** – hnutí se snaží o seberealizaci jedinců ve společnosti a jsou vůči světu otevření, např. transcendentální meditace, scientologie;
- **odmítající svět** – hnutí zaujímá vůči světu odmítavý postoj, často považuje většinovou společnost za „zkaženou" a svou skupinu pokládá za dokonalou komunitu, např. Chrám lidu, Ježíšova armáda;

- **obývající svět** – hnutí se snaží o obrodu náboženské zkušenosti a zaujímá většinou kritický postoj k zavedeným náboženským systémům; klasickým příkladem je letniční hnutí.

Typologie podle Johna Gordona Meltona

Jiný pokus o typologii nových náboženských hnutí vychází z Johna Gordona Meltona, amerického religionisty a badatele v oblasti nových náboženství:

1. Letniční rodina.
2. Komunitní rodina.
3. Rodina křesťanské vědy a metafyziky.
4. Spiritualistická, psychická a New Age rodina.
5. Rodina starodávné moudrosti.
6. Rodina magie.
7. Rodina Středního východu.
8. Východní rodina.
9. Nezařazené křesťanské církve.

Typologie podle Dušana Lužného

Dalším příkladem je typologie podle českého religionisty Dušana Lužného, kterou předložil ve své knize z roku 1997 Nová náboženská hnutí. Tato typologie vychází z příslušnosti nového náboženského směru k širší tradici.

1. Hnutí vycházející z křesťanství (letniční hnutí, Církev sjednocení).
2. Hnutí vycházející z judaismu (rastafariánství).
3. Hnutí vycházející z hinduismu (Šrí Činmoj, Osho).
4. Hnutí vycházející ze sikhismu (Misie božího světla).
5. Hnutí vycházející z buddhismu (Ničiren šóšú, angažovaný buddhismus).
6. Hnutí vycházející z okultismu (Hnutí Grálu, kulty UFO).
7. Nábožensko-psychoterapeutická hnutí (scientologie).
8. New Age (novopohanství).

V reakci na velký nárůst (nabujení) nových náboženských hnutí se brzy začala formovat tzv. **antikultovní hnutí**, která měla za následek vznik řady organizací, které byly zaměřené na informování veřejnosti o nebezpečnosti nových hnutí.

V rámci antikultovního hnutí můžeme rozlišit dva základní proudy: dle Lužného je první z nich formován na náboženském základě (vychází z křesťanských pozic). Zde chce analýza autorů odhalovat rozpory nových náboženských hnutí a křesťanské víry. Druhý proud je sekulárně racionalistického řazení. Ten formuje svoje myšlenky na základě analýzy psychických manipulací a traumat. Vychází z hodnot západní společnosti, soustředěných kolem individuální svobody jednotlivce. V rámci argumentace je konverze jednotlivce často vnímána jako tzv. **brainwashing** (vymývání mozku). Tento koncept představuje získávání nových členů jakožto proces manipulace a vnějších donucovacích prostředků, který má za následek kontrolu života jednotlivce a jeho izolace od okolního světa. Navenek se projevuje náhlou změnou identity jakožto důsledek mentálního programování. Působení antikultovních hnutí našlo často odezvu v masmédiích, tomu napomáhaly i některé velké tragické případy nových náboženských hnutí. Jedním z nejznámějších je případ skupiny Svatyně lidu, který si v roce 1978 vyžádal přes 900 obětí (v roce 1993 ranč davidiánů, v roce 1997 sebevražda členů hnutí Nebeská brána).

V dnešní době se při označování nových kultů již skoro nepoužívá termínu **sekta**. Přemrštěná politická korektnost a zvýšená tolerance vede k tomu, že se od pojmu sekta nebo sektářství upouští, neboť tento v sobě nese hodnoticí význam. Přesto třeba religionistika se tímto pojmem zabývá a mluví o tzv. typických sektářských znacích, které je ale třeba umět jasně rozeznat, správně pochopit atd.

Jak uvádí Štampach (2008), těmito znaky jsou:

- autoritativní řízení přecházející až v moc nad lidmi;
- fundamentalistický vztah k pramenům či doktríně;
- uzavřenost fyzická nebo alespoň ideová;
- jednosměrná nebo obousměrná elekce informací (utajování).

Určit, která náboženská společnost je nebo není sektou, je složité. Jde o to zjistit spíše míru uplatnění sektářských znaků v jednání určitých skupin. Dokonce i tradiční společenství uvnitř hnutí se mohou uzavírat, doktrínu vnímat fundamentalisticky, mohou mít autoritativní řízení, které překračuje rozumnou míru atd.

Studiu problematiky sekt v českém prostředí se věnuje Společnost pro studium sekt a nových náboženských směrů, která vydává také časopis Religio.

Teď se krátce podíváme na konkrétní hnutí. Pokud dáme stranou nová hnutí obnovy, která jsou v tradičních církvích (jako příklad můžeme uvést Opus Marie, fokolaríni, neokatechumenát, charismatická obnova v katolictví nebo hnutí probuzenecké a evangelikální v protestantismu) a jsou v ní přijímána jakožto součást duchovní obnovy části církve, podíváme se jen na atypické směry vycházející z křesťanství.

Směry vycházející z křesťanství

Unitářství

Směr, který odmítal křesťanskou nauku o trojjediném Bohu. Známým reprezentantem byl španělský lékař Miguel Servet. Ježíš Kristus byl podle něj především učitelem mravnosti. Jeho pozdější podobou, která převládla i v českém prostředí, je **univerzalismus**. Každému člověku nabízí individuální duchovní cestu, kterou má člověk projít pod vlivem významných světových náboženství, která unitáři nezaujatě studují. Zaměřují se na společné prvky různých náboženství.

Křesťanská věda

Je charakterizována jako spiritualistický munismus. Zakladatelce Mary Baker-Eddyové šlo jenom o to najít cestu k plnému zdraví. Hlavní myšlenkou je, že křesťanskou vědou je víra, která uzdravuje.

Grálové hnutí

Necírkevní křesťanství se vrací k legendám o grálu. Grál by měla být nádoba, kterou Ježíš použil při poslední večeři. Novověcí stoupenci chápou grál spíše symbolicky a ezotericky. Jednou ze současných verzí této tradice je Hnutí Grálu.

Rosikruciánství

V 16. století se v prostředí německého luteránství objevuje směr, který propojuje křesťanství s alchymií, případně s dalšími hermetickými tématy.

Martinismus

V 18. století se ve Francii objevují myšlenky, které chtějí být ezoterním rozvinutím křesťanství. Stěžejním pojmem tohoto hnutí je reintegrace.

Člověk má být znovu spiritualizován. K procesu integrace patří studium a také různé zasvěcovací rituály, které znázorňují v symbolech vnitřní cestu.

Svědkové Jehovovi

V polovině 19. století je založena nová církev – svědkové Jehovovi. K základním myšlenkám učení patří tvrzení, že Bůh má své jméno (Jehova). Svou výlučnost podtrhují tím, že považují všechny církve i světskou moc za ovládanou ďáblem. Několikrát již očekávali brzký konec světa, několikrát předpovídali jeho zánik. Po roce 1979 od výpočtů upustili. Na konci světa bude na nebesích jen 144 000 spravedlivých. Neslaví žádný tradiční křesťanský svátek, jednou v roce mají jen tzv. vzpomínku – Večeři Páně, nové členy přijímají obřadem křtu. Typické je odmítání krevní transfuze (věří, že duše sídlí v krvi), odmítají konání vojenské služby a nezúčastňují se voleb. Charakteristická je pro ně intenzivní, cílená misijní činnost.

Mormoni

Církev Ježíše Krista Svatých posledních dnů – vzniká v USA v 19. století Zakladatel Joseph Smith měl údajně zjevení samotného Ježíše, který mu ukázal na místo, kde byla uložena kniha připisovaná židovskému králi Mormonovi. Kniha je posvátným textem, k základním tezím patří, že Bůh byl smrtelný, pak se stal nesmrtelným, že hříchy lze vykoupit pouze dobrými skutky a poslušností, že církev mormonů je královstvím Božím na zemi. Zvláštní je praktika křtu zemřelých. Po Ježíšově návratu bude trvat tisícileté království, až po druhém zmrtvýchvstání budou lidé souzeni. Do roku 1890 mormonská církev dovolovala mnohoženství. Drží se přísných zásad – deset procent svého příjmu odevzdávají církvi, je zakázána konzumace alkoholu, kávy, čaje, tabáku, jednou za měsíc mají půst. Je zde zformována tradice domácích rodinných večeří jednou týdně. Nápadnou je misijní činnost mormonů. Všichni mladí muži jsou povinni věnovat dva roky svého života této činnosti. Mormoni jsou známi také podporou různých kulturních programů pro mládež.

Církev sjednocení

Federace Rodin za světový mír a sjednocení (anglicky Family Federation for World Peace and Unification) založená jako Společenství Ducha

Svatého pro sjednocení světového křesťanství, se nazývá Církev sjednocení.

Založil ji muž, který se jmenuje Sun Myung Moon (čti San Mjung Mun). Jeho oddaní ho nazývají Reverend Moon.

Učí toto: Protože Adam s Evou nesplnili úkol, který měli, totiž založit dokonalou rodinu, musel Bůh poslat na svět Ježíše, který měl také za úkol založit vzornou rodinu. Než se mu však podařilo najít tu pravou „Evu", aby dokončil, co tzv. „první Adam" nedokázal, Židé ho zatkli a ukřižovali. Proto splnil pouze polovinu poslání – duchovní vykoupení.

Druhá polovina, tzv. tělesné vykoupení, které mělo být vykonáno právě založením vzorové rodiny, zůstalo stále nedokonáno. A tak Bůh hledal dva tisíce let „třetího Adama", který by byl dokonalým rodičem celému lidstvu. Až ho konečně našel v Sun Myung Moonovi, chlapci, který se narodil roku 1920 v malém městečku zemědělské oblasti na severu Koreje.

V 16 letech se mu prý zjevil Ježíš a požádal ho, aby dokončil to, co sám nestihl. Po vyučení elektrikářem se nevěnoval svému oboru, ale zabýval se spiritismem a začal kázat. Komunistický režim ho několikrát zatknul a byl poslán do koncentračního tábora. Po osvobození tábora jednotkami OSN založil Sdružení Ducha Svatého pro sjednocení světového křesťanství, což je celý oficiální název této organizace. V roce 1972 se přestěhoval do USA.

Učení Církve sjednocení je uvedeno v knize Boží Princip. Hlavními body její nauky jsou:

1. Dokonalá rodina.
2. Sjednocení všech náboženství.
3. Boj proti komunismu (ateismu).

Koncem devadesátých let 20. století podalo hnutí žádost o registraci v Česku, ale Ministerstvo kultury ČR to odmítlo. V České republice se v roce 2011 k Církvi sjednocení při sčítání lidu přihlásilo 65 obyvatel.

Církev sjednocení založila mnoho různorodých a na první pohled nezávislých organizací. V Česku jde především o Federaci rodin za mír ve světě, Federaci žen za mír ve světě, studentské hnutí CARP a Akademie profesorů za mír ve světě. Ústředí je v Praze a další střediska jsou v Brně, Olomouci a Plzni.

Směry vycházející z judaismu

Rastafariánství

Neboli rastafari je náboženské hnutí pocházející z Jamajky, kde vzniklo ve třicátých letech 20. století. Kombinace prvků různých náboženství (především židovství a křesťanství, částečně islámu a animistických věr). Jeho vyznavač (rasta, rastaman nebo rastafarián) by například neměl požívat alkohol či maso; při uctívání se používají především symboly převzaté z judaismu (židovská hvězda, lev z kmene Juda atp.).

Dle vyznavačů rastafariánství jsou černošští obyvatelé Ameriky, kteří sem byli zavlečeni jako otroci, přímí potomci krále Šalomouna a královny ze Sáby. Považují se za jeden ze ztracených izraelských kmenů.

Etiopský císař Haile Selassie I. zastával v rastafariánské víře důležité postavení, je považován za inkarnaci boha Jaha, a černého mesiáše, který v soudný den vyvede všechen africký lid ze zkaženého světa hříchu Babylónu do vysněné zaslíbené země (Etiopie).

Směry vycházející z hinduismu

Z hinduistického prostředí je pro nás nejvýraznější hnutí **Haré Kršna** (Mezinárodní společnost pro vědomí Kršny). Na západě si také velkou popularitu získala **jóga**. Pro některé má jóga funkci spíše kondiční nebo terapeutickou, pro jiné se stává cestou poznání (Džňána márga). V ČR je registrována Česká hinduistická náboženská společnost a také transcendentální meditace, která se ale prezentuje jako účinná metoda pro rozvoj lidských zdrojů.

Směry vycházející z buddhismu

Buddhismus většinou netvoří organizace, spíše věřící docházejí na meditace, rituály a přednášky. V celé republice najdeme 49 center společenství Buddhismus Diamantové cesty linie Karma Kagjü. Také zde najdeme školu Zenu, Rinzai a Sótó.

Závěr

Při srovnání nejrůznějších nových náboženství si můžeme všimnout několika charakteristických společných znaků. Neplatí pro každé nábožen-

ství, ale ukazují nám určité body, o které se můžeme opřít při přemýšlení o těchto náboženstvích.

První znak: nové náboženství především nepřináší nic zcela neznámého. Přebírá výpovědi a formy (eklekticismus) a spojení různých náboženských tradic (synkretismus). Toto nové prožívání starých náboženských tradic má často význam pro určitou skupinu lidí určité kulturní oblasti. Velká světová náboženství jim již neimponují, a proto vytvářejí nové syntézy forem.

Druhý znak: nová náboženství vycházejí z určité opozice ke špatné životní zkušenosti s lidskými nedostatky a týkají se bezprostředních nouzových situací ve světě – např. osamělost, nevědomost, otázky výchovy. Na problémy tohoto druhu se snaží odpovídat souborem pragmatických výpovědí nebo i vědeckým výkladem. Často se stávají odpovědí na hrozivé životní situace a odpověď hledají buď v bezprostředním rychlém řešení (jasná změna stylu života), anebo vyvolávají naději na definitivní záchranu.

Třetí znak: všechna tato hnutí mají svého jasného charismatického lídra, který má určité mimořádné schopnosti. Fascinace zakladatelem vyvolává iracionální a emocionální síly v člověku. Toto nadšení může vést ke vzniku většího společenství. Budoucnost takovéhoto společenství závisí na osobnosti nástupce nebo nástupců.

Kontrolní otázky a úkoly:

1. *Jaké jsou charakteristické znaky nových náboženství?*
2. *Vyjmenujte směry vycházející z křesťanství.*
3. *O co jde v rastafariánství?*
4. *Jmenujte projevy víry svědků Jehovových či mormonů.*

Použitá a doporučená literatura

1. COWAN, D., BROMLEY, D. (2013). Sekty a nová náboženství. Praha: Grada, 222 s.

2. DEMJANČUKOVÁ, D. (2003). Teorie a dějiny náboženství. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 176 s.
3. LUŽNÝ D. (1997). Nová náboženská hnutí. Brno: Masarykova univerzita v Brně.
4. ŠTAMPACH, O., I. (2008). Přehled religionistiky. Praha: Portál, 240 s.
5. VÁCLAVÍK, D. (2007). Sociologie nových náboženských hnutí. Brno: Masarykova univerzita, s. 152.
6. VOJTÍŠEK, Z. (2007). Nová náboženská hnutí a jak jim porozumět. Praha: Beta Books, s. 210.

8 Ukrajinci a jejich tradice, zvyky a důvody příchodu do České republiky (sociokulturní charakteristiky)

Klíčová slova: *plaščanycja; pravoslavná církev; řeckokatolická církev; Ukrajinci; Vánoce; Velikonoce*

Dějiny migrace

Ukrajinci přicházejí do České republiky údajně už od 16. století, o jejich větší emigraci však hovoříme zejména ve století 20., a to během první světové války, ale zvláště pak po ní, v období první republiky. V Praze funguje Ukrajinská svobodná univerzita a Ukrajinský vysoký pedagogický institut, v Poděbradech byla otevřena Ukrajinská polytechnika. Po druhé světové válce dochází k velké migrační vlně z Podkarpatské Rusi, vlivem komunismu se ovšem ukrajinská emigrace do roku 1989 zcela asimilovala.

Po sametové revoluci nastává menší imigrace volyňských Čechů (1 731 osob v letech 1991–1993), další migrace až do současné doby je především ekonomická a pracovní.

Ukrajinci dlouhodobě převažují v počtech migrantů z jiných zemí třetích států i navzdory určitému poklesu počtu ukrajinských migrantů na území ČR v době ekonomické krize v letech 2008 a 2009.

Dle ČSÚ jsou Ukrajinci soustředěni více ve Středočeském a Jihomoravském kraji.

Většinu Ukrajinců v ČR vedou k pohybu za prací ryze ekonomické důvody: tristní situace na Ukrajině, velmi nízká životní úroveň obyvatel (v roce 1997 třetina obyvatel pod hranicí životního minima) – to jsou hlavní spouštěcí mechanismy této migrace. Od roku 2014 je dalším důvodem rusko-ukrajinská hybridní válka. Anexe Krymu a vojenská okupace části Doneckého a Luganského kraje měla za následek skoro dvoumilionovou vnitřní migraci, určité ekonomické tlaky. V tomto období Ukrajinci z východní Ukrajiny projevují ochotu se stěhovat.

Komunita v České republice

Dle oficiálních statistik tvoří občané Ukrajiny největší cizineckou komunitu. V roce 2017 bylo v ČR dle ČSÚ 117 000 Ukrajinců. Pro ukrajinskou imigraci je charakteristické větší zastoupení mužů s převládajícím trvalým typem pobytu na území ČR (71 % – 83 379). Je pro ni příznačný spíše cirkulační typ migrace – jednak jsou v tomto čísle i lidé, kteří mají krátkodobá víza, i lidé, kteří se zde ještě natrvalo neusídlili. Ovšem v tomto případě se také může stát, že je to určitá fáze přípravy na migraci dlouhodobou.

Ukrajinci jsou v ČR velmi žádaní, ale především na tzv. sekundárním trhu práce. Pracují v obzvláště náročných zaměstnáních, méně placených, fyzicky náročných, běžnou praxí byla dvanácti- až šestnáctihodinová pracovní doba, práce o víkendech a svátcích. S ukrajinskou migrací je spojen i tzv. klientský systém, což je systém zprostředkování zaměstnání pro cizince, který je zneužíván různými firmami, které si za své služby spojené s vyřizováním dokladů, zařizováním pracovního povolení a následně vyřizováním víza nechávají platit nemalé částky.

Mezi Ukrajinci převažují mladí muži, ženatí a s dětmi. Obecně relativně vyšší vzdělanostní úroveň Ukrajinců nekoresponduje s typem vykonávaných prací. Velké procento (až 70 %) má ukončeno středoškolské vzdělání. Mezi dělníky najdeme i vysoce kvalifikované lidi – učitele, lékaře, hudebníky, kteří se doma neměli možnost uplatnit. Jejich zaměstnanost převažuje již tradičně ve stavebnictví a komunálních službách, ženy se uplatňují jako šičky, švadleny, uklízečky a v zemědělství. Mnoho z nich pracuje za velmi tvrdých podmínek 8 až 12 hodin denně, často o sobotách a nedělích.

Co nám přijde u této minority nápadné, je její větší religiozita. V kostelích uvidíme i mladé lidi a především velké zastoupení mužů. Nepřekvapí nás tedy ani jejich větší důvěra v církevní instituce. Zásadní rozdíl mezi českou a ukrajinskou společností spočívá v kladení důrazu na národní hrdost.

Podle posledních statistik ČSÚ napočítáme na území České republiky 117 tisíc občanů Ukrajiny. V letech 2012–2013 došlo k jejich úbytku o 7,3 tisíc. Tento úbytek souvisí s tím, že se řada Ukrajinců vrátila do země původu nebo nesplnila podmínky prodloužení pobytu na území České republiky a musela území opustit. Dále také i s tím, že mnozí

Ukrajinci využili změny v oblasti udělování občanství spojené s možností nabýt české občanství bez podmínky pozbývání původního občanství.

Ukrajinci většinou umějí rusky, avšak ne všichni budou ruštinu ochotně užívat.

Náboženství, svátky a tradice

Největší vliv na zvyky a kulturu má náboženství. Většina Ukrajinců se hlásí k pravoslavné církvi Moskevského či Kyjevského patriarchátu či k řeckokatolické církvi. Těmi největšími svátky jsou Vánoce a Velikonoce. Z nápadných znaků ukrajinské kultury bychom mohli vyjmenovat národní oblečení (vyšyvanky), plátna zdobená výšivkou, četné národní písně, osobitá ukrajinská jídla.

Ukrajinské **Vánoce** neboli Rizdvo se slaví skoro celý leden. Většina věřících na Ukrajině se řídí starým juliánským církevním kalendářem, v němž vánoční svátky připadají na 6. a 7. ledna a trvají až do svátku svatého Jana Křtitele. Šestý leden je dnem Svaté večeře (u nás Štědrý den). Štědrým dnem (Sviatyi Vechir – Svatý večer anebo také Sviata Vecheria – Svatá večeře) se na Ukrajině nazývá až 13. leden. Čtrnáctý leden je svátek svatého Vasila (příchod nového roku). Štědrovečerní večeře je bohatá, o dvanácti chodech – 12 chodů připomíná 12 apoštolů nebo také 12 měsíců v roce. Jedním z nich je chutný dezert kuťa. Připravuje se z mléka, drcené pšenice, máku, sladu nebo medu a oříšků, rozinek apod. Kuťa má symbolizovat hojnost a zdraví. V tento den se strojí vánoční stromeček, na západní Ukrajině je tradicí stavět i tzv. Diducha. Po skončení bohoslužeb chodí 7. ledna děti koledovat, za což dostávají drobnou odměnu. Na Ukrajině je velice rozšířenou tradicí stavění betlémů a také divadelní představení živého betlému. Účinkující se při představení převlékají za postavy jako pastýři, Tři králové, andělé a další.

K jednomu z hlavních dní východních vánočních svátků patří také 14. leden, tzv. Starý Nový rok. Dle zvyku probíhá tzv. Zasetí (Posivannya), kdy mladí chlapci po domech koledují a přitom rozhazují obilí. Předvečer Starého Nového roku se slaví tzv. Melanka.

Slavení v tomto období končí až 19. ledna, svátkem Křtu Ježíše Krista v řece Jordán (Bohozjevení), kdy je zvykem světit vodu. Svěcenou vodu si pak Ukrajinci nosí domů, aby je ochránila před nejrůznějšími nemocemi. V tento den je zvykem koupat se v řekách.

Velikonoce (Pascha) jsou svátky Kristova umučení a vzkříšení a jsou nejdůležitějšími svátky v roce. Předchází jim přísný 40denní půst, kdy lidé nesmějí jíst žádné potraviny živočišného původu (maso, mléko, vejce) kromě medu a ryb, které se mohou jíst jen v určené dny. Dnem nejpřísnějšího půstu je Velký pátek, kdy lidé nic nejedí, dokud není vynesena „plaščanycja" – rouška, na níž je zobrazeno Kristovo tělo v hrobě. Na Velký pátek se také pečou pasky, což je analogie českého mazance. V sobotu se zdobí kraslice (krašanky), první ozdobené vejce se podle tradice uchovává, protože údajně pomáhá při léčbě nemocných, také hospodyně připravují na velikonoční neděli (Velykdeň) slavnostní, již ne postní, pokrmy a všichni se připravují na celonoční pobyt v kostele. Lidé si do kostela berou košíky, které mají obsahovat máslo, křen, pasku, víno, klobásy, mák, sůl, vajíčka, dnes také různé čokoládové figurky. Tyto košíky jsou lidem posvěceny při jitřní liturgii, která začíná okolo 3. hodiny ráno. Po jejím skončení lidé doslova letí do svých domovů a jedí již povolené pokrmy. V tento den se všichni zdraví pozdravem Chrystos voskres (Kristus vstal z mrtvých). Velikonoční pondělí se nazývá „voločilným." Děti obdarovávají svého kmotra pirohy, navštěvují své prarodiče a příbuzné a říkají jim různé říkanky. Za to jsou potom odměněny. Tito koledníci jsou nazýváni „voločebnyky," dárek nebo koleda, kterou dostanou, se nazývá „voločebne". Pondělí bývá také nazýváno jako „Oblyvanyj ponedilok," jelikož se dodržuje tradice tzv. oblyvanja, což je varianta slovenské „oblievačky".

Ze státních statků je důležité zmínit Den nezávislosti Ukrajiny (24. srpen), který ještě více nabývá na významu v souvislosti s rusko-ukrajinskou válkou (trvá od roku 2014).

V ČR existuje mnoho ukrajinských spolků, např. Ukrajinská iniciativa, Sdružení Ukrajinců, Fórum Ukrajinců.

Kontrolní otázky a úkoly:

1. *Jmenujte největší ukrajinské svátky.*
2. *Jaké důvody vedou Ukrajince k migraci?*
3. *Kdy slaví Ukrajinci Vánoce a jak vypadá štědrovečerní večeře?*
4. *Kdy se Ukrajinci zdraví „Chrystos voskres"?*

Použitá a doporučená literatura

1. LEONTIYEVA, Y., a kol. (2006). Menšinová problematika v ČR: komunitní život a reprezentace kolektivních zájmů (Slováci, Ukrajinci, Vietnamci a Romové). Praha: Sociologický ústav AV ČR, 115 s.
2. LEONTIYEVA , Y. (2010). Vietnamci, Mongolové a Ukrajinci v ČR: Pracovní migrace, životní podmínky, kulturní specifika. Praha: Ministerstvo vnitra, 80 s.
3. PAVLÍKOVÁ, E., SLÁDEK, K. (2009). Sociální situace a religiozita ukrajinských migrantů v ČR. Červený Kostelec: Pavel Mervart, s. 124.
4. ŠIŠKOVÁ, T. a kol. (2001). Menšiny a migranti v České republice, Praha: Portál, 188 s.
5. VACKOVÁ, J. a kol. (2012). Zdravotně sociální aspekty života imigrantů v České republice. Praha: Triton.
6. VACKOVÁ, J. a kol. (2016). Sociální determinanty zdraví u cizinců žijících v Jihočeském kraji. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 215 s.
7. VACULÍK, J. (2009). České menšiny v ČR a ve světě. Praha: Libri, 350 s.

9 Vietnamci a jejich tradice, zvyky a důvody příchodu do České republiky (sociokulturní charakteristiky)

Klíčová slova: *buddhismus; SAPA; sociokulturní specifika; Vietnamci*

Dějiny migrace

Přítomnost Vietnamců v ČR lze datovat od padesátých let 20. století. Vietnamci přicházejí do Československa v několika vlnách. Na začátku to byli váleční sirotci, kteří byli umístěni v dětském domově v Chrastavě. Na základě mezistátní dohody začali do republiky přicházet vysokoškolští studenti, kteří studovali většinou v technických oborech. Žili pod pilným dozorem politických pracovníků a později se vrátili do vlasti.

Od 70. let byla mezivládní dohoda rozšířena na odbornou přípravu na učilištích.

Mezi léty 1980–1983 se v ČR učilo a pracovalo kolem 35 000 vietnamských občanů. Po roce 1989 byly smlouvy o vzdělávání rušeny a studenti a stážisté měli odjet domů. Někteří neodjeli a někteří se v 90. letech vrátili.

Další migranti z Vietnamu po roce 1989 se stávali drobnými podnikateli a obchodníky. Někteří do ČR přijeli po odstěhování z Německa. Podnikatelská komunita se postupně proměňovala, mnoho obchodníků už pracovalo ve větších kamenných obchodech, daleko častěji jako prodejci potravin a také v restauracích.

Poslední skupinou migrantů, kteří přicházeli do ČR před vypuknutím ekonomické krize, byli zaměstnanci najatí zprostředkovatelskými agenturami, kteří byli zaměstnáni ve velkých továrnách. Po vypuknutí hospodářské krize právě tato skupina byla nejvíce zranitelná.

Komunita v České republice

Vnitřní diferenciace komunity se odvíjejí od doby příchodu a také od rodinné příslušnosti. Starousedlíci („xu moc", tzn. „plesniví") jsou ti, kteří

přijeli před rokem 1989, ti vytvořili základ komunity a nyní vystupují v roli tzv. strýčků (bac). V dnešní době provozují větší firmy (Sportissimo, Panda). Tyto osoby mají v místní komunitě významné postavení, disponují určitými prvky patriarchální ochrany, z nichž vyplývá i závislost jiných lidí na těchto osobách. Prostřednictvím vlivných a mocných osob dochází i k řešení různých sporů mezi obchodníky.

Druhou vlnou jsou Vietnamci, kteří přišli v 90. letech za účelem podnikání. Jsou to samostatní obchodníci, kteří tvoří určitou střední třídu, provozují vlastní obchody, často najímají i české občany jako prodavače, hlídače a chůvy.

Třetí a současnou vlnu tvoří „ga" – hloupí, naivní vesničani, kteří do ČR přišli skrze zprostředkovatelské agentury.

Další skupinu vietnamské komunity tvoří druhá generace, která je už narozena v ČR.

Co se týče územního rozložení výskytu vietnamských migrantů, pak tito osídlili především velká města a příhraniční oblasti. Na těchto místech se uplatňovali na velkých tržištích. Velkým centrem obchodního i kulturního života se stala SAPA v Praze-Libuši. Vedle prodejen a skladů v areálu sídlí různá kulturní sdružení, restaurace, sázkové kanceláře, vietnamští lékaři, půjčovny vietnamských filmů atd. Funguje zde jazykové středisko s výukou českého jazyka a s doučováním, přípravné kurzy na střední školy pro vietnamské žáky. Jde o svět vytvořený sám pro sebe, který v sobě sdružuje několik tisíc Vietnamců.

Náboženství, svátky a tradice

Vietnamská kultura čerpá své hodnoty z mnoha náboženství. Nejvíce obyvatel Vietnamu vyznává buddhismus mahájánového typu, ale jsou tu zastoupeni i katolíci či evangelíci.

Duchovní život Vietnamců je prostoupen vírou v nadpřirozený svět, který vzešel z dávného animismu, většina Vietnamců považuje vliv nadpřirozených bytostí za samozřejmou součást života.

Pro Vietnamce je typická víra v posmrtný život, která vyúsťuje v uctívání předků. Je to neodmyslitelná součást života rodiny. Každá rodina udržuje ve svém domě vlastní oltářík, kde obětuje duším zemřelých své dary a u kterého se modlí a pálí vonné tyčinky.

Mnohé pozitivní hodnoty a morálka mají svůj základ v konfucianismu. Z konfucianismu do vietnamské kultury přišla zásada úcty ke starším,

povinnost rodičů pečovat o své děti, povinnost dětí pečovat o své rodiče a také velká úcta ke vzdělancům a učitelům.

Děti měly projevovat rodičům respekt a bezpodmínečnou poslušnost, děti nesměly hovořit první, pokud nebyly vyzvány a o rodičích měly hovořit jen uctivě a v dobrém. Všichni potomci byli povinni ochraňovat dobré jméno svých rodičů a svým chováním nesměli zostudit své rodiče.

Děti byly povinny vynaložit veškeré úsilí o dobro a štěstí svých rodičů. Závazky dětí nekončily jen náležitým pohřbem, ale měly se projevovat i uctíváním po smrti. Důraz byl kladen také na provedení veškerých obřadů a dodržování veškerých pravidel tříletého smutku.

Mnohé z vietnamské kultury je ovlivněno kulturou čínskou. Vietnamské svátky se řídí čínským kalendářem, roky nemají čísla, ale jsou pojmenovány jmény zvířat, z čehož se dá usuzovat, jak bude rok charakterizován.

Jedním z nejdůležitějších svátků je Nový rok, který se řídí lunárním cyklem a slaví se začátkem jara někdy mezi 20. lednem a 21. únorem. Domy se zdobí květy, lidé se navštěvují. Do nového roku mají lidé vstupovat čistí na těle i duchu, měly by být urovnány spory a vráceny dluhy.

Dalším velkým svátkem je Tet Trung thu, svátek středu podzimu, který patří dětem. Tento svátek je spojený s oslavou sklizně a připadá na začátek září až začátek října. V tento den obětují Vietnamci dárky svým předkům a nejrůznějším božstvům. Děti jsou obdarovány různými sladkostmi.

Mezi další oblíbené svátky patří svátek Ducha rodinného krbu. Vietnamci věří, že každá rodina má svého ducha, který zaznamenává roční činnost rodiny a jednou ročně skládá účty v nebi u Nefritového císaře. Obětováním různých pochutin se rodina snaží vyprosit u ducha příznivější hodnocení. Modlitební obřad začíná zapálením vonné tyčinky a jejím dohořením, vykonává jej otec, případně nejstarší syn. Smysl tyčinek spočívá v jejich dýmu, který má magickou schopnost přenést modlitby a přání do jiného světa. Svátek připadá na konec ledna.

Sociokulturní specifika

Vietnamci mají silné vlastenecké cítění, jsou hrdi na svou statečnost a své dějiny. Národ je typický svým lidovým charakterem. Z dřívějších dob zůstává silnou životní hodnotou rodina. Pokládají za svou povinnost prokazovat úctu rodičům, učitelům a starším sourozencům.

Vietnamská kultura je velmi odlišná a můžeme zažít situace, kdy se Vietnamci chovají jinak, než bychom očekávali. Z tělesného vzhledu Vietnamci často usuzují na některé sociální charakteristiky lidí – lepší vzhled druhého je pro ně projevem lepšího sociálního zabezpečení, bohatství. Světlá pleť a dlouhé nehty jsou považovány za znaky vysokého postavení a vzdělání. Dlouhý nehet znamená, že jeho majitel je intelektuál a nemusí fyzicky pracovat. Vychází to z toho, že lidi z venkova pracují venku na slunci a nehty by jim překážely při práci. Při rozhovoru Vietnamci často sklápí oči a dívají se do země. Toto je znakem slušného skromného chování. Přímý pohled může být interpretován jako příliš sebevědomý a působit jako urážka. Hlazení po vlasech a jiné dotýkání se hlavy je výrazem velké neúcty i vůči dětem a je společensky nepřípustné.

Úsměv má pro Vietnamce více významů. Kromě radosti a veselí může být úsměv použit i v situacích smutku, rozhořčení, neporozumění nebo také při zprostředkování nepříjemných zpráv. Vietnamci nechtějí být neslušní, což v tomto smyslu znamená, že nechtějí zatěžovat partnera svým smutkem. Při podání ruky Vietnamci využijí obě ruce, přitom levá překryje již stisknutou pravou. Symbolizuje to velkou úctu k druhému. Například podání jen jedné ruky nebo podání předmětu jen jednou rukou může Vietnamec vnímat jako neuctivé. Vietnamské ženy nejsou zvyklé při pozdravu či seznámení podávat ruku vůbec. Jinak můžeme interpretovat třeba i ruce zkřížené na prsou nebo ruce opřené o bok. Vietnamci toto gesto chápou jako známku rozčilení nebo pozastavení se nad něčím. Je-li noha přehozena přes nohu, nesmí špička přehozené nohy ukazovat na partnera sedícího naproti – znamenalo by to nadřazenost. Při stolování je ve Vietnamu dovoleno nahlas mlaskat a říhat, je to znamení toho, že člověku chutná. Ve slovním vyjádření je slušnost vede k tomu, že skoro nepoužívají slovo „ne“.

V rámci slušného chování je ve Vietnamu zapotřebí umírněné, uctivé chování a neafektované pohyby.

Vietnamci dbají na svou pověst a všeobecně inklinují k tomu ukazovat se v lepším světle, nechtějí příliš mluvit o problémech a nějak na ně poukazovat.

Dárkem projevují Vietnamci úctu k obdarovanému. Je samozřejmostí, že dárek nabídnou i v úředním styku. Je to projev úcty, nikoliv úplatek. Dárky se stejně jako při pozdravu předávají oběma rukama.

Vietnamci jsou také pověrčiví, pro obchody či uzavírání manželství existují specifická příznivá období.

K trvalým hodnotám patří udržování rodinných vztahů a také jistá hierarchie, která se projevuje v úctě k rodičům a předkům. Vietnamské ženy jsou samostatné a rozhodné, i když se takto neprojevují na veřejnosti.

Soužití na území České republiky

Kulturní život Vietnamců podporuje i velké množství vietnamských periodik, která jsou šířena i do jiných komunit v Evropě (Německo, Slovensko, Maďarsko, Polsko).

Ve vietnamské komunitě působí různá krajanská sdružení, tím hlavním je Svaz Vietnamců v ČR, druhým Svaz vietnamských podnikatelů.

K semknutosti vietnamské komunity přispívá také vietnamský zastupitelský úřad v Praze, jenž politicky ovlivňuje a koordinuje činnost krajanských organizací a spolků. Tato semknutost má zároveň i svá negativa, protože vede k separaci vietnamské komunity od majority. Silná provázanost a hierarchické uspořádání komunity, kulturní odlišnost, jazyková bariéra jsou ve vztahu k majoritě velkými překážkami k jejich integraci.

Vietnamská komunita se vyznačuje svou uzavřeností. Příčin je celá řada. Jednou z nich je velká odlišnost obou kultur, také způsob organizace příjezdů (péče státních úředníků) a následně bydlení na ubytovnách, v uzavřeném vlastním kulturním společenství. Provázanost a uzavřenost vietnamské komunity byla způsobena také skutečností, že šlo o rodiny s příbuznými a známými, kteří udržovali úzké kontakty většinou jen mezi sebou a jezdili se navštěvovat často i přes celou republiku. Též „institut zástupce", který působí u Vietnamců i nyní, přispěl k uzavřenosti jejich komunity. I běžná jednání probíhala zprostředkovaně přes vietnamské zástupce. Celkové klima bylo silně ovlivňováno i politickou situací. Vietnamská ambasáda velmi dbala na to, jak se zde Vietnamci chovají. Koncem minulého století vznikaly u nás vietnamské tržnice a velkoobchody, ve kterých jsou vztahy ovlivněny asijskými zvyklostmi. U Vietnamců v Česku dosud přetrvává velká nedůvěra k úřadům, oficiálním institucím a zpočátku nedůvěřovali ani cizím lékařům.

Kontrolní otázky a úkoly:

1. *Odkud pramení morální hodnoty Vietnamců?*
2. *Jakým kalendářem se řídí vietnamské svátky? Některé vyjmenujte.*
3. *Může být přímý pohled do očí urážkou?*

Použitá a doporučená literatura

1. DRBOHLAV, M., KUČERA, D. (2012). Vietnamci v Čechách jak je známe i neznáme aneb (ne)zdravá konkurence. Praha: Prime Safety, 130 s.
2. LEONTIYEVA, Y. (2010). Vietnamci, Mongolové a Ukrajinci v ČR: Pracovní migrace, životní podmínky, kulturní specifika. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 80 s.
3. ŠIŠKOVÁ, T. a kol. (2001). Menšiny a migranti v České republice. Praha: Portál, 188 s.
4. VACKOVÁ, J. a kol. (2012). Zdravotně sociální aspekty života imigrantů v České republice. Praha: Triton.
5. VACKOVÁ, J. a kol. (2016). Sociální determinanty zdraví u cizinců žijících v Jihočeském kraji. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 215 s.
6. VACULÍK, J. (2009). České menšiny v ČR a ve světě. Praha: Libri, 350 s.

10 Rusové a jejich tradice, zvyky a důvody příchodu do České republiky (sociokulturní charakteristiky)

Klíčová slova: *Karlovy Vary; pravoslavná církev; Rusové*

Rusko je devátým nejlidnatějším státem světa, z národností nejpočetnější skupinou jsou Rusové, Tataři, Ukrajinci, Baškirové, Čečenci, Čuvaši, Arméni.

Dle ČSÚ mělo v roce 2017 na území ČR povolený pobyt 35 759 Rusů, což činí Rusy čtvrtou největší skupinou cizinců.

Dějiny migrace

Začátkem 20. století proběhla v Rusku revoluce, k moci se dostali bolševici. Následně vypukla občanská válka. První vlna v tomto období bude označována jako bílá (bělogvardějci), tedy imigrace v letech 1917–1922. Tato vlna se vyznačuje tím, že do naší země šli představitelé šlechty, statkáři, inženýři, studenti. V době první republiky vzniká tzv. Ruská pomocná akce, při které československá vláda poskytovala ruským emigrantům právní a hmotnou pomoc. Cílem akce byla podpora nejlepších vědců a kulturních činitelů z Ruska s předpokladem vychování nové generace pro budoucí demokratické Rusko. V té době bylo zřízeno několik fakult Ruské univerzity, Ruský pedagogický institut aj.

Druhá vlna emigrace spadá do období druhé světové války, byli to lidé, kteří se po válce nechtěli vrátit do Sovětského svazu. Někteří Rusové byli zpět násilně odvlečeni.

Třetí vlna je spojována s událostmi studené války (1948–1989). V této době byly možnosti svobodně migrovat velmi omezené. Důvodem pro přicestování do naší země bylo např. uzavření sňatku se zdejším občanem.

Čtvrtá vlna začala po roce 1990. Důvodem příchodu je nejčastěji studium (což je 39 % ze všech).

Soužití na území České republiky

Existují určité rysy, které zajišťují ruské minoritě poměrně svébytné postavení. Dle výzkumu Institutu pro veřejné mínění patří ruská komunita k nejméně oblíbeným minoritám, a to zejména kvůli své cílené dezintegraci. Vpád spojeneckých vojsk v roce 1968 a jejich následné setrvávání vzbuzuje dodnes v české společnosti protisovětské nálady. Další příčinou může být vliv novodobého „ruského mafiánství".

Komunita v České republice

Nejpočetnější skupiny ruských obyvatel se nacházejí zejména v okolí Karlových Varů a Prahy, kde žijí v poměrně uzavřených skupinách. Jejich znalost českého jazyka a zájem o něj je spíše okrajový. Na našem území pobývají většinou s celou svou rodinou, takže mají veškerý společenský kontakt zprostředkován v rámci své komunity.

Zde žijící Rusové bývají finančně nezávislí. Do České republiky přijíždějí podnikat a většinou se jim tu daří. Svou úspěšnost rádi dávají na odiv drahými šperky, oblečením, vozy nebo mírně povýšeným chováním. Pokud se však dostanou do finančních či jiných obtíží, spoléhají na nevratnou pomoc okolí. Pobyt Rusů na našem území bývá většinou legální, takže v oblasti pojištění a financování zdravotní péče nebývá problém.

Ekonomickou soběstačnost občanů Ruska podporuje rozsáhlá podnikatelská činnost v oblasti firemních aktivit. Po českých majitelích jsou Rusové druhým nejčastějším majitelem firem operujících v ČR, a tak se mezi cizinci dostávají na první místo v počtu vlastněných společností (více než 17 000).

Náboženství, svátky a tradice

Ruská kultura a spiritualita je částečně ovlivněna pravoslavím, ovšem musíme mít na paměti i komunistickou ideologii ateismu, která má bezesporu obrovský vliv na mentalitu lidi. I když se dnešní Rusko prezentuje jako země pravoslavná, doposud jsou bývalí komunističtí předáci řazeni mezi oblíbené a obdivované osobnosti. Dále je třeba pozname-

nat, že některé národy Ruska vyznávají jiná náboženství (muslimové, buddhisté).

Své tradice a zvyky si přinášejí s sebou a striktně je dodržují. Pravidelně docházejí do kostela na mše svaté, církevní hodnostář bývá autoritou. Protože se řídí juliánským kalendářem, jsou všechna data svátků posunuta o třináct dní dopředu. Jejich den začíná v osmnáct hodin večera předešlého dne.

Sociokulturní specifika

Co se týče jejich mentality, bývá v jejich chování přítomna rovněž řada specifických vlastností. V osobním kontaktu živě gestikulují a udržují oční kontakt. Rusové mají vnímání času nastaveno odlišně než Středoevropané. Navštíví vás po dvaadvacáté hodině s výrazem naprosté samozřejmosti. Ani dochvilnost nebývá jejich silnou stránkou. Na smluvené setkání se mohou dostavit i s mnohaminutovým zpožděním. Se stejným náhledem přistupují i k otázce dodržování pravidel a poučení. To lze očekávat i v prostředí zdravotnictví. Je nutné zpětnými dotazy ozřejmit pochopení a nemocného v dodržování léčebného režimu kontrolovat. Celkem vzato můžeme také tvrdit, že ruská menšina se velmi nerada přizpůsobuje. Je to dáno jakousi nadřazeností, která plyne z vnitřního sebevědomí daného imperiální minulostí, rozlohou státu a významu Rusů ve světové politice. Zároveň k tomu nepřispívá ani fakt, že ruština je mezinárodním jazykem, i v ČR se s ní dá snadno domluvit. Do ČR se stěhují bohatí, až velmi bohatí lidé, což znamená, že pravděpodobně nebudou cílovou skupinou pro sociální práci.

Kontrolní otázky:

1. *Jaké je náboženství Ruska?*
2. *Jaké je národnostní složení Ruska?*
3. *Jaké je jejich vnímání času?*

Použitá a doporučená literatura

1. DOLEŽALOVÁ, L. (2014). Ruská diaspora v Česku. Magisterská práce. Katedra sociologie FSS MU, Brno, 73 s. [online] [cit. 2015-04-05]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/i9rg1/text_prace.pdf
2. DRBOHLAV, D., a kol. (2009). Ruská komunita v ČR. [online] [cit. 2011-04-05]. Dostupné z: http://www.cizinci.cz/files/clanky/129/ruska_komunita.pdf
3. SLÁDEK, K. (2010). Ruská diaspora v České republice. Praha: Pavel Mervart, 144 s.
4. Statistická ročenka České republiky 2017 (2017). Český statistický úřad. [online] [cit. 2018-11-29]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/67309422/32019817.pdf
5. VACULÍK, J. (2009). České menšiny v ČR a ve světě. Praha: Libri, 350 s.
6. VAVREČKOVÁ, J., DOBIÁŠOVÁ, K. (2015). Začlenění ruské komunity do většinové společnosti. Praha: VÚPSV, v.v.i., 80 s.

11 Slováci a jejich tradice, zvyky a důvody příchodu do České republiky (sociokulturní charakteristiky)

Klíčová slova: *zaměstnání; migrace; pobyt; náboženství*

Dějiny migrace

Migrační toky slovenských obyvatel do ČR byly spojené s politickými, hospodářskými a sociálními podmínkami obou zemí. První migrační vlna souvisela s potřebou osídlení pohraničí po odsunu Němců po druhé světové válce. Další příliv Slováků byl zaznamenán po komunistickém převratu v únoru 1948. V tomto období docházelo především k průmyslové migraci související s rozvojem průmyslu, především hutnictví a stavebnictví. Slováci tvořili téměř čtvrtinu všech cizinců v ČR.

Po rozdělení Československa byla důvodem migrace do ČR vyšší nabídka pracovních příležitostí, zároveň i lépe placená.

Komunita v České republice

Zaměstnanecká populace ze Slovenska je dvojího druhu – na jedné straně vysoce kvalifikovaní experti, na druhé straně dělníci. Tradiční migrující skupinou se stali také studenti, kterým je na rozdíl od ostatních cizinců umožněno bezplatné vzdělání na českých vysokých školách.

Podle Leontievy (2006) mají Slováci žijící v ČR následující charakteristiky: početnost, rozptýlenost po celém území ČR, jde o různorodou skupinu co do územního původu, stupně vzdělání, etnického povědomí a náboženské příslušnosti. Taktéž velkou výhodou oproti jiným cizincům je fakt, že pocházejí ze státu, který je členem EU. Jedná se o speciální podmínky pro získání povolení k pobytu, možnosti přechodu hranic, uznání vzdělání a dalších dokladů.

Podle ČSÚ v roce 2017 bylo v ČR 111 804 Slováků (z toho 64 000 žen), přičemž trvalý pobyt si vyřídilo 47 000 z nich (42 %).

Náboženství, svátky a tradice

Na Slovensku můžeme pozorovat větší religiozitu, téměř 70 % je římských katolíků, dále zde najdeme luterány a řecké katolíky. Jen 13 % obyvatel je bez vyznání.

Kontrolní otázky:

1. *Jaké jsou podmínky Slováků pro legální pobyt v ČR?*
2. *Jak byste charakterizovali slovenskou komunitu v ČR?*
3. *Jaké náboženství Slováci vyznávají?*

Použitá a doporučená literatura

1. EZZEDINE-LUKŠÍKOVÁ, P. (2005). Slováci v ČR. [online] [cit. 2015–03–24]. Dostupné z: http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata-&shw=197&lst=103
2. GABAL, I. a kol. (1999). Etnické menšiny ve střední Evropě. Konflikt nebo integrace. Praha: G plus G, 341 s.
3. LEONTIYEVA, Y., a kol. (2006). Menšinová problematika v ČR: komunitní život a reprezentace kolektivních zájmů (Slováci, Ukrajinci, Vietnamci a Romové). Praha: Sociologický ústav AV ČR, 115 s.
4. POLAČKOVÁ, Z., a kol. (2005). Slovensko-české vzťahy v kontexte strednej Európy. Bratislava: SAV, 496 s.
5. REIS, V., KINTNEROVÁ, J. (2006). Kultura mezi Čechy a Slováky. Praha: Academia, 133 s.
6. Statistická ročenka České republiky 2017 (2017). Český statistický úřad. [online] [cit. 2018-11-29]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/67309422/32019817.pdf
7. SVĚTLÍK, E. (1997). Kto je kto: slovenská národnostná menšina v Českej republike: česko-slovenské vzťahy. Praha: Marsyas, 93 s.

8. VACKOVÁ, J. a kol. (2012). Zdravotně sociální aspekty života imigrantů v České republice. Praha: Triton.
9. VACKOVÁ, J. a kol. (2016). Sociální determinanty zdraví u cizinců žijících v Jihočeském kraji. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 215 s.
10. VACULÍK, J. (2009). České menšiny v ČR a ve světě. Praha: Libri, 350 s.

12 Poláci a jejich tradice, zvyky a důvody příchodu do České republiky (sociokulturní charakteristiky)

Klíčová slova: *dvojjazyčnost; Poláci, PZKO, Těšínsko*

Dějiny migrace

Dějiny Poláků na území dnešní ČR se úzce pojí s vývojem mezinárodních vztahů Československa a Polska. Přítomnost polské menšiny na současné české straně Těšínska vyvolávala v minulosti řadu vzájemných sporů, situace se uklidnila až v polovině 20. století. Existence polské menšiny u nás je důsledkem politických změn po první světové válce, kdy došlo k rozdělení tohoto území mezi Polsko a Československo, uvádí se, že Poláků bylo v okamžiku rozdělení na české straně okolo 120 až 150 tisíc.

V roce 1938 bylo toto území znovu obsazeno Polskem, o rok později Německem (jako důsledek obsazení Polska německou armádou).

Po druhé světové válce zůstává hranice v předmnichovské podobě, nedochází ani k odsunu polského obyvatelstva. Vzniká PZKO (Polský kulturně-osvětový svaz) a Sdružení polské mládeže, obě organizace rozvíjejí národní život Poláků a ze strany státu se jim dostává velké podpory. Komunistická strana respektovala zastoupení Poláků v místní správě, fungovalo zde školství v polském jazyce, vycházely knihy a časopisy. V období let 1971–1989 se počet škol s polským vyučovacím jazykem snížil z 69 na 28 a počet žáků z 5 920 na 3 472. Podle sčítání obyvatel v roce 1991 žilo na území ČR 59 000 obyvatel polské národnosti, z toho 43 000 přímo na Těšínsku.

Komunita v České republice

Podle sčítání obyvatel v roce 2011 žilo v ČR 39 096 osob hlásících se k polské národnosti. Koncem roku 2017 v ČR bydlelo 20 669 Poláků,

z nichž 10 788 mělo trvalý pobyt. Statistiky tedy ukazují jasný pokles migrace z Polska. Údaje mohou být zkresleny i tím, že mnozí Poláci dojíždějí za prací z území Polska bez nutnosti bydlet v ČR. Okolo 70 % českých Poláků žije v Moravskoslezském kraji. Z pohledu vzdělanosti má skoro 30 % Poláků úplné středoškolské vzdělání a okolo 17 % vzdělání vysokoškolské. Podle údajů z roku 2011 nejvíce Poláků pracovalo ve zpracovatelském průmyslu, poté ve zdravotní a sociální péči či v oblasti obchodu.

Kultura

Kulturní život Poláků se odehrává ve 28 spolcích a organizacích, všechny jsou sdruženy pod Kongresem Poláků v ČR, největší organizací je PZKO. Tato organizace má přibližně 12 000 členů. PZKO vlastní mnoho objektů, které tvoří důležité materiální zázemí pro fungování komunity. Nejvýznamnější akcí PZKO je folklorní festival „Gorolski Święto".

Jedním z menšinových práv, které spolu s polskými spolky zajišťuje MŠMT, je vyučování v polštině na základních a středních školách. Polské třídy jsou součástí českého vzdělávacího systému. Vyučování v polském jazyce přispívá k budování národní identity. Vzhledem ke stále klesajícím počtům žáků byl v roce 2005 ministerstvem snížen limit pro otevření těchto tříd.

Česká republika finančně podporuje polské organizace. Také respektuje dvojjazyčné názvy obcí.

Náboženství, svátky a tradice

Oproti Polákům žijícím v Polsku vykazují ti v ČR poměrně nízký stupeň religiozity. Jako věřící se deklaruje pouze 59 % Poláků žijících v Česku.

Kontrolní otázky:

1. *Co je PZKO?*
2. *V jakých odvětvích nejvíce Poláci pracují?*
3. *V jakém kraji najdeme největší výskyt polské menšiny?*

Použitá a doporučená literatura

1. BORÁK, M. (2010). Očima Poláků. Historie a současnost československo-polských vztah a polská menšina v Československu v zrcadle polského tisku na Těšínském Slezsku v letech 1989–1992. Opava: Slezská univerzita, 156 s.
2. KADŁUBIEC, K., D., a kol. (1997). Polská národní menšina na Těšínsku v České republice. Ostrava: FF Ostravské univerzity, 317 s.
3. ŠTIKA, J. (2003). Těšínsko, 5. díl. Těšínská lidová kultura a polská národnostní menšina. Český Těšín: Tilia, 199 s.
4. VACKOVÁ, J. a kol. (2016). Sociální determinanty zdraví u cizinců žijících v Jihočeském kraji. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 215 s.

SOCIOKULTURNÍ A NÁBOŽENSKÁ SPECIFIKA MENŠIN

Ruslan Zassiedko

Vydavatel: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Zdravotně sociální fakulta
Sazba a jazyková redakce: Zuzana Straková
Tisk: Typodesign, s. r. o., České Budějovice
1. vydání 2019
80 stran

ISBN 978-80-7394-740-8